ÑAPA

Weekendbijlage
van dagblad Amigoe

zaterdag 7 november 2015

Enith Brigitha

‘Je kunt niet je hele leven gefrustreerd blijven’

Pagina 12 & 13

Inhoud

Voorpagina 1

Inhoud 2

Uitgelicht 3

Gezondheid 4

Historie 5

Literatuur 6 & 7

Javanisten in Suriname 8 & 9

Management 10

Eten & drinken 11

Enith Brighita 12 & 13

Recht 14

Puzzels 15

Beroep onder de loep 16

Foto van de week.

Zanillya Soraya Kisna stuurde deze foto's van de Curacaostraat in de Surinaamse hoofdstad Paramaribo. Curacao zonder de cedille.

Heeft u een mooie foto? Stuur hem dan naar napa@amigoe.com

Colofon

BLADMANAGER Linda van Eekeres
email: napa@amigoe.com
telefoon: 7672000

CORRECTIE Ari Manse

VORMGEVING Wendela Ataliede
Oscar Vanegas

Aan deze Ñapa werkten mee:

Marja Berk
Monique Casimiri
Charles Chang
Jeannette van Ditzhuijzen
Ko van Geemert
Hans de Haan
Brede Kristensen
Judice Ledeboer
Mirto Muray
Jan de Ruijter
Edsel Sambo
May Voges
Miriam de Windt
Ken Wong

Thuis.

Reünie MIL

Monique Casimiri

En toen was het zover. De reünie van mijn middelbare school. De reünie in Nederland van ons examenjaar. De voorbereidingen hadden bijna een jaar geduurd, maar toen was het ook zover.
Op een zaterdagmorgen typte ik het adres in op het navigatiesysteem in mijn auto en ging ik op weg naar Rotterdam. Met lichte spanning in mijn buik kwam ik steeds dichterbij tot ik mijn doel zag. Ik zat volledig op de verkeerde kant van de weg, maar dat pakte voor mij prettig uit. Bij het keren van de auto zag ik een oud-klasgenoot en samen kwamen we aan. Het niet alleen aankomen voelde veilig en het gaf ons de gelegenheid om alvast wat bij te kletsen.
Bij binnenkomst vielen we allemaal van de ene verbazing in de andere. Wat waren we veranderd en tegelijkertijd, wat waren we niet veranderd. Al gauw ontstonden dezelfde groepjes als 25 jaar geleden, met dit verschil dat ik er nu beschouwend naar kon kijken en van kon genieten.
Wat leuk om te zien dat de gangmakers nog steeds de gangmakers waren en dat de stilleren onder ons, nu ook stiller waren.
Met genot heb ik geluisterd naar alle mooie verhalen. Onze geschiedenisleraar, meneer Boeldak, was er ook bij. Hij had een paar mooie line-ups voor ons bedacht en door de vragen die er gesteld werden kwam ik tot de conclusie dat ik toch heel veel niet geweten heb in die tijd. Is het het egocentrische dat de puberteit met zich meebrengt dat we niet verder kijken dan ons eigen kleine wereldje? In mijn beleving was ik de enige die geen Papiaments sprak. Nu bleek dat ik lang niet enige was. Ik was ook niet de enige die pas op latere leeftijd op Curaçao was komen wonen en ik was zeker niet de langste uit de klas. Iets dat ik toch mijn hele leven gedacht had. Ik ben lang, maar voor Nederlandse begrippen valt het best mee. Ik vond mij vooral op de middelbare school zo ontzettend lang en zeker op Curaçao, maar ik was niet de langste. Zelfs niet het langste meisje. Gek, hoe je beleving soms de overhand neemt van je geheugen.
Ik herinner mij deze dag vooral als een dag van heel veel lachen en veel respect hebben voor elkaar. Lachen om alles en iedereen, maar niet ten koste van de anderen. Op een volwassen manier. Respectvol naar elkaar. Menig bekentenis kwam naar boven, over vroegere jeugdliefdes, maar ook over geaardheid, waar niet over gesproken durfde te worden door sommigen toentertijd, hoewel het voor velen zichtbaar was en onuitgesproken al geaccepteerd was. Ik geloof dat we samen tot de conclusie kwamen dat onze klas het hoogste aantal homo's en lesbiennes heeft afgeleverd, die de geschiedenis van het MIL ooit heeft gekend. En daar zijn we trots op.
Dankbaar ben ik dat ik met deze mensen deze dag heb mogen doorbrengen. Dankbaar dat mijn heimwee vandaag werd omgezet in een gevoel van warmte en geborgenheid. We waren even samen Caribisch 'thuis' in Rotterdam.

Uitgelicht.

Activiteitendag KAP

Leerlingen van de examenklas van het Kolegio Alejandro Paula (KAP) hadden onlangs een activteiten- en teambuildingsdag. De dag was bedoeld om Scouting Antiano te steunen en vond plaats in Hòfi Biesheuvel.

Foto's: **Edsel Sambo**

Medisch.

Weinig kennis over trombose

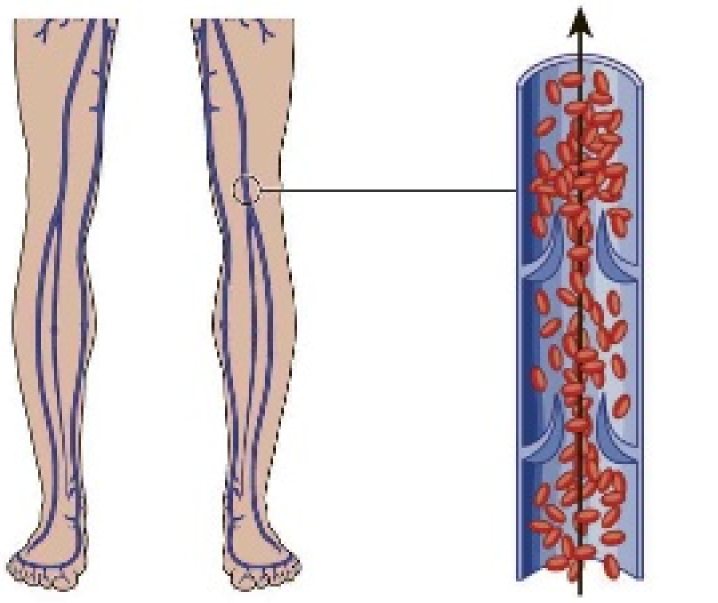

Links een gezonde ader en rechts een voorbeeld van diepe veneuze trombose (DVT).

Tekst: **Hans de Haan**

Trombose is een belangrijke oorzaak van ziekte en vroegtijdig overlijden. Bij één op de vier gevallen van overlijden, speelt trombose een rol. Aaron Wendelboe (University of Oklahoma) en zijn collega's onderzochten de kennis over trombose en haar verschillende verschijningsvormen door een enquête te houden in negen landen, waaronder Engeland, Japan, Argentinië en Nederland. Ter controle werd ook gevraagd naar andere aandoeningen, zoals aids, kanker en hartaanvallen. Het resultaat was dat slechts 68 procent van de ondervraagden van trombose had gehoord.
Longembolie en diepe veneuze trombose (DVT) waren met respectievelijk 54 en 44 procent, een stuk onbekender. Het verschil met andere belangrijke doodsoorzaken is erg groot; de bekendheid daarvan zit allemaal boven de 80 procent. Dit onderzoek werd gepubliceerd in de *Journal of Thrombosis and Haemostasis* (2015;13:1365-71). De bekendheid bij Nederlanders was overigens verrassend beter, vergeleken met de andere landen. Van de algemene term trombose had 77 procent gehoord en bijna iedereen was ook bekend met longembolie (72 procent). Bekendheid van een DVT daarentegen, was met 20 procent verontrustend laag.
Veneuze trombose is een ernstige aandoening die in Nederland net zo vaak voorkomt als een acuut hartinfarct. Van de mensen die hiervoor worden behandeld, sterft zo'n 10 procent. Daarnaast eist de aandoening levens van mensen bij wie de ziekte niet is opgemerkt, want veel Nederlanders blijken nog nooit van veneuze trombose gehoord te hebben.

Situatie in Nederland

In Nederland worden jaarlijks 25.000 mensen gediagnosticeerd met een DVT of een longembolie en er sterven jaarlijks 1250 mensen aan de gevolgen van een trombose en 7000 aan de gevolgen van een niet tijdig ontdekte longembolie. Bij een deel van hen had dit voorkomen kunnen worden. Volgens Saskia Middeldorp, hoogleraar inwendige geneeskunde aan het AMC, ligt het daadwerkelijke aantal sterfgevallen door longembolie waarschijnlijk aanzienlijk hoger, omdat een groot deel ervan niet zodanig gediagnosticeerd wordt. Het feit dat longembolie bekender is, komt volgens Middeldorp onder andere door de verhalen overde risico's van sommige typen anticonceptiepil.
Nederlanders lijken bovendien lang niet alle risicofactoren te kennen. Lang stil zitten en ouderdom zijn bekend, maar dat zwangerschap of kanker ook risicofactoren zijn, weet minder dan een kwart van de ondervraagden. Slechts één op de vijf Nederlanders weet dat trombose kan worden voorkomen door beweging en oefeningen en waar nodig, ook met medicatie. Hoe de situatie op dit gebied is op Curaçao is onbekend, maar waarschijnlijk zal het niet veel verschillen met Nederland. In lokale kranen en tijdschriften ben ik geen voorlichting over deze ziekte tegengekomen. Mijn enige bijdrage hierover was een artikel over vliegtuigtrombose in de *Ñapa* van 14 september 2013.

Wat is trombose?

Het systeem van bloedstolling is bedoeld om bij een wond met bloedverlies de bloeding zo snel mogelijk te stoppen. Bij trombose stolt het bloed echter op een ongewenste plaats in het lichaam en kan dit stolsel een bloedvat blokkeren of de doorbloeding ervan ernstig hinderen. Meestal ontstaat dit in de veneuze aderen van het onderbeen, vandaar de naam 'trombosebeen'. Deze ziekte uit zich in roodheid, warmte, zwelling en pijn in het been. Als een stolsel uit het been losraakt en in de bloedvaten van de longen terechtkomt, ontstaat een longembolie. Klachten van een longembolie zijn kortademigheid, pijn bij de ademhaling, bloed ophoesten en neiging tot flauwvallen. Dit is een levensgevaarlijke ziekte die daarom in een ziekenhuis moet worden behandeld.

DVT-diagnose stellen

In het algemeen is er wel voldoende kennis over de ziekten longembolie, hartaanval en beroerte, maar niet over de diep veneuze trombose, vandaar dat hierop uitgebreid wordt ingegaan. Wanneer de arts, op basis van de klachten en aanwezige risicofactoren een DVT vermoedt, zal deze – waar mogelijk – zo snel mogelijk de navolgende onderzoeken verrichten, want deze ziekte vergt liefst behandeling binnen 24 uur: D-dimeer-test, echografie, duplex-onderzoek, contrastvenografie en scanning. D-dimeer-test is een bloedtest waarbij in het lab wordt nagekeken of in het bloed bepaalde afbraakstoffen aanwezig zijn die kunnen wijzen op een bloedklonter. Met echografie (compressie ultrasonografie) wordt een goed beeld van de bouw, ligging en grootte en mogelijke afwijkingen aan de vaten verkregen. Duplexonderzoek (Echo-doppler) meet de stroomsnelheid van het bloed via ultrageluidsgolven. Als er op de monitor geen stroming te zien is, is het bloedvat verstopt. Bij contrastvenografie (flebografie) wordt een contrastmiddel in de te onderzoeken ader gespoten, waarna er röntgenfoto's van kunnen worden gemaakt. Dit onderzoek is alleen aangewezen als de echografie niet volstaat om tot een besluit te komen en er toch sterke aanwijzingen bestaan voor een DVT. Bij trombose in de kuit is flebografie de enige methode die zekerheid geeft. Echografie is namelijk ongeschikt om kuitvenetrombose te visualiseren. Ook trombose in de bovenste ledematen kan via flebografie worden opgespoord. In sommige gevallen zal een CT- of MRI-scan moeten worden uitgevoerd om de diagnose te bevestigen.

Behandeling van DVT

Gelet op het risico op een longembolie moet een behandeling zo snel mogelijk, bij voorkeur binnen 24 uur gestart worden, ook als alle onderzoeken nog niet zijn uitgevoerd. Het doel van de behandeling is de bloedprop kleiner te maken en te laten verdwijnen, ter voorkoming van een longembolie en het post-trombotische syndroom. Dit laatste is een hardnekkige huidbeschadiging van het onderbeen die zich meestal binnen twee jaar na een DVT ontwikkelt. Is de trombose verspreid over een groot gebied of bevindt de trombose zich in het bekken, dan is een ziekenhuisopname nodig.
De behandeling bestaat gewoonlijk uit anti-stollingstherapie en het dragen van elastische kousen op maat. Vaak zal de behandeling vele maanden, soms jaren, moeten worden voortgezet. In het begin van de behandeling is het belangrijk dat het trombosebeen weinig wordt belast en hoog wordt gehouden, zodat de zwelling afneemt. Het is niet nodig om strikte bedrust te houden. Als de zwelling in het been is afgenomen, mag het been geleidelijk meer worden belast.

Voor meer informatie, bezoek: http://www.dutchthrombosisnetwork.org.

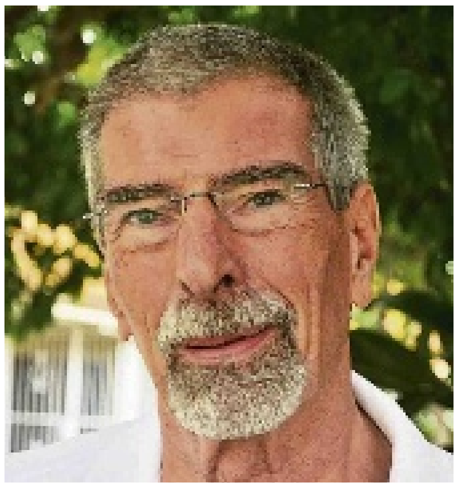

Hans de Haan is arts en jarenlang actief geweest als medisch adviseur bij diverse instanties.

Van draagplank, via ezelkar naar ambulance

Ter gelegenheid van het 160-jarig bestaan van het Sint Elisabeth Hospitaal wijdt de Ñapa enkele artikelen aan de medische wereld op Curaçao tussen 1816 en circa 1930. Vandaag: de ambulance

Tekst: **Jeannette van Ditzhuijzen**

Een gasthuis speciaal voor arme mensen klinkt mooi, maar zieken uit de buitendistricten moesten eerst nog zien dat ze vervoer naar de stad kregen. En als ze dat al kregen, kon het nog steeds misgaan. Zo kreeg Elisa, slavin van Carel Maurits Gaerste, in 1863 een bewijs van onvermogen zodat ze in het gasthuis kon worden opgenomen. Maar op weg daar naartoe overleed de arme Elisa.
De slavin kwam uit de buurt van Willibrordus, zo'n 20 kilometer van het gasthuis verwijderd. Ging ze met een ezelkar? Of werd ze op een plank gedragen? Geen wonder dat ze is bezweken.
Misschien had ze geluk en werd ze op een 'hamaka' vervoerd: twee draagplanken met daarin een doek voor de zieke. Het vervoer werd begeleid 'door een troep menschen by het dof geluid van eenen hoorn en het brommen van enige liederen', zoals meester Van Lier dat in 1881 beschreef. Het blazen op de hoorn, de 'kachu', gebeurde vanwege het speciale ritme waarmee de vier dragers liepen, zodat de patiënt niet zo schudde.

Anna Dake, die onder de zweren zat, kreeg in 1865 een dergelijke begeleiding vanuit Bándabou naar het gasthuis. Dat kostte het gouvernement behalve de aanschaf van de hamaka 20 gulden voor zestien dragers en geleiders.

Ezelambulance

Het vervoer per ezelkar was een alternatief, maar in droge jaren bezwaarlijk. De ezels lieten bij bosjes het leven of waren te zwak voor de lange reis naar het gasthuis. In 1912, toen er dysenterie en scheurbuik heerste, klaagde stadsgeneesheer Ferguson hierover: "Door de zeer groote schaarschheid aan veevoeder verkeert het trekvee van den kleinen man in zulk een staat van verzwakking dat zij er slechts zeer noode toe overgaan hun beesten (en karren) aan anderen te leenen voor het vervoer van zieken naar de stad."
Van dokter Ellis wist hij dat patiënten in het 3e district niet bijtijds naar de stad konden worden overgebracht 'uit gemis aan een vervoermiddel'. Daarom stelde hij het gouvernement voor om 'een kar, met veeren, voorzien van een tent' aan te schaffen. Een ambulance dus voor de districtsbewoners, die de overheid 80 gulden kostte.
Nadat in 1910 de eerste auto op het eiland was gearriveerd, stelde een ingezondenbrievenschrijver in 1913 voor om de geneesheer voor de buitendistricten de beschikking te geven over een auto in plaats van een dienstpaard. Daardoor zouden de zieken sneller geholpen kunnen worden.
De Surinaamse geneesheer Leckie, die in 1915 op de gouvernementsplantage Pannekoek kwam wonen, nam die woorden ter harte en kocht meteen een auto.

Eerste ziekenauto

Toen in 1915 het wiel van Christoffel Steinmeier Gorsira's auto was afgebroken en de auto gekanteld, nam dokter Zeppenfeldt hem in zijn auto mee voor verdere verzorging. Want er was nog steeds geen ambulance.
Gorsira had geluk. In 1918 overleden binnen een week twee zieken op weg naar het ziekenhuis bij gebrek aan snel vervoer. "Hoe jammer, dat wij nog geen ziekenauto rijk zijn", verzuchtte de Amigoe. Het zou nog tot april 1921 duren voordat de bronskleurige ambulance – een Oldsmobile – er kwam. Aanschafkosten: 5000 gulden.
Meteen het eerste jaar al, in november, reed de ambulance een dronken vrouw aan. Ze moest met gebroken ribben en een gekraakt sleutelbeen naar het hospitaal worden gebracht. Met dezelfde ambulance die haar had aangereden.

De ziekenauto werd zo veel gebruikt, dat er in 1927 een nieuwe kwam.
De ambulancestandplaats was de quarantaine-inrichting te Mundo Nobo. Althans, dat was de bedoeling. Maar in oktober 1929 beklaagde dokter Willem Maal zich er in de krant over, dat de C.P.I.M. (Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij) de ambulance claimde. Als Maal hem 's middags nodig had, kreeg hij te horen dat de ziekenauto bij de Isla bleef tot het spreekuur van de dokter tegen zes uur afgelopen was; spoedgeval of niet.
Er waren inmiddels weliswaar twee ambulances, maar slechts één chauffeur en één geleider. Dus die tweede ziekenauto stond er werkloos bij.
In een reactie pleitte de Amigoe voor een tweede chauffeur en geleider en voor een vaste standplaats van de ambulance. Desnoods moest de C.P.I.M. maar een eigen ambulance aanschaffen. In dat jaar vervoerde de ziekenauto 1439 zieken, tegen 1108 in 1928.

Willem Pieter Maal 1896-1959

Dokter Maal was nog maar twee jaar als arts gevestigd, toen hij zich beklaagde over de ambulance. Hij had op 18 juni 1927 in Leiden zijn doctoraalexamen geneeskunde afgelegd. In december van dat jaar vestigde hij zich aan de Breedestraat 98 boven in Otrobanda.
Maal wilde meer, en zo vertrok hij op 6 mei 1933 met zijn gezin op de Magdalena naar Nederland voor een vervolgopleiding in Den Haag. Ruim een jaar later kwam hij terug als keel-, neus- en oorarts. Hij vestigde zich aan het Hendrikplein 7 en was in 1935 tijdelijk ook gouvernementsgeneeskundige.
Maal ontplooide zich op talloze terreinen. Hij werd als kandidaat van de Politieke Unie tot Statenlid gekozen, was medeoprichter van de Vereniging voor Landbouw en Veeteelt en eigenaar-hoofdredacteur van het anti-katholieke weekblad Curaçao. Tijdens de oorlog was Maal commandant van de Transport Colonne van het Rode Kruis.

Nieuwe boeken van Curaçaose schrijvers uit de

Uitgeverij In de Knipscheer heeft onlangs een aantal nieuwe boeken van Curaçaose schrijvers uitgegeven. Brede Kristensen bespreekt 'Schutkleur' van Bernadette Heiligers en 'Kruispunt' van Jopi Hart.

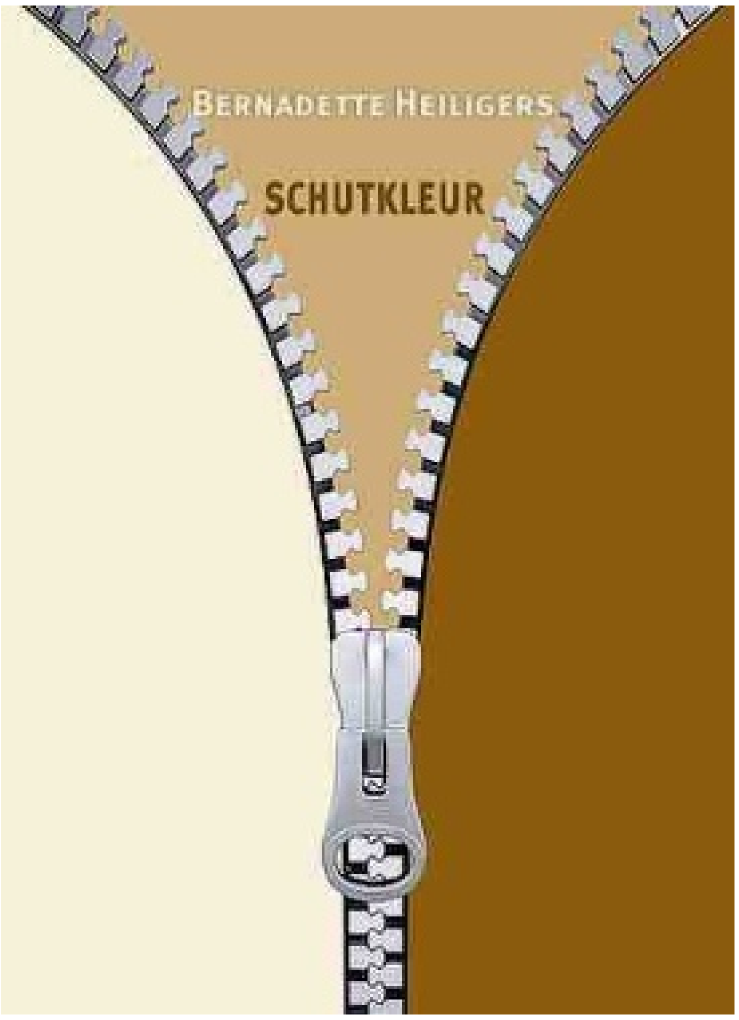

Tekst: **Brede Kristensen** Foto: **Edsel Sambo**

Schutkleur - Bernadette Heiligers

De streekroman is terug van weggeweest. Ooit het type fictie dat het meest gelezen werd. Vaak de enige manier voor het lezende stadspubliek om geïnformeerd te worden over het leven op het onbekende platteland. Je ging daar niet heen.
Vanaf de negentiende eeuw waren stadsbewoners geen grote wandelaars. De vervoersmiddelen met paarden als energiebronnen waren miserabel en waar zou je kunnen verblijven als je er geen familie had wonen? Vandaar de belangstelling voor streekromans. 'Regional novels' in het Engels.
Een betere term is 'local novel'. De lokale roman die 'lokale kennis' en informatie bevat. Een halve eeuw geleden begon de behoefte aan lokale kennis weg te ebben. De wereld leek open. De media informeerden ons over van alles en nog wat en hoe langer hoe meer mensen konden zich comfortabele reizen veroorloven. Nog belangrijker: de mensheid leek af te stevenen op een eenvormig, algemeen menselijk levenspatroon.
Literatuur met een universele strekking omtrent onze universele existentie kreeg alle ruimte. De lokale streekroman met aandacht voor eigenaardige folklore hoefde niet meer. Er werd zelfs op neergekeken. Daar is de laatste jaren verandering in gekomen. Na een metamorfose te hebben ondergaan verschijnt de ene lokale roman na de andere.

Een roman over het leven in een 'street gang' in een kosmopolitische stad; een roman over machtspelletjes op een universiteit; een roman over een streng islamitische Somalische dorpsgemeenschap en ga zo maar door. Wat is het verschil met universele literatuur die zich ook altijd in een specifieke locatie afspeelt? In de lokale roman staat de aandacht voor de lokale cultuur centraal. De personages worden geacht daarvan de personificatie te zijn, met als onherroepelijke consequentie dat de vaak iets houterigs krijgen, iets karikaturaals. Dat nemen we op de koop toe want er staat wat tegenover.
De lokale roman licht ons in over toestanden waarvan we amper op de hoogte zijn. Omdat we inmiddels doorhebben dat de wereld verre van eenvormig is, dat er in allerlei uithoeken vreemde dingen gebeuren, neemt de belangstelling voor andere en vreemde locaties toe. En dus ook voor lokale romans.
'Schutkleur' van Bernadette Heiligers is een typisch moderne lokale roman. Dit is haar eerste roman en het onderwerp is inderdaad de lokale cultuur, die zich op Curaçao profileert in aanraking met de Nederlandse cultuur. Hoofdpersoon is een Curaçaose professional die, aan het einde van zijn carrière gekomen, wel een vriendenboek verdient. Zijn nicht gaat daarvoor zorgen en zo komen de gesprekken over hem, zijn familie, vrienden en tal van wederwaardigheden los.
Harold groeide op in een typisch Curaçaos eenoudergezin, verheerlijkte de Nederlandse cultuur, ging daar ook studeren, om na zijn studie met zijn kersverse Nederlandse vrouw terug te keren naar Curaçao en zijn familie. Dat geeft aanleiding tot allerlei misverstanden en wrijvingen. Als hij zich ervan bewust wordt dat hij door Hollanders niet helemaal voor vol te worden aangezien, maakt hij een mentale ommezwaai van 180 graden, de 'Creoolse revolutie', en werpt zich op als fanatiek verdediger van de Curaçaose taal en cultuur. Heeft hij nu de weg terug gevonden?
Hij pleit voor authentiek Curaçaos onderwijs zonder oog te hebben voor de beperkingen die dat ook weer met zich meebrengt. Niet alleen beperkingen, ook tal van idiote tegenstrijdigheden. Een medewerkster van hem, die ervoor vecht het Papiaments als voertaal in het hele onderwijs in te voeren, stuurt haar eigen kinderen doodleuk naar een internationale school waar het Papiaments geen enkele rol speelt. Helemaal karikaturaal is het niet, want wie een beetje thuis is in de Curaçaose onderwijswereld, vermoedt al snel welke reële personen model stonden.
Stap voor stap komt ook Harolds familiegeschiedenis om de hoek kijken, met alle vragen over afkomst, wie wel en wie niet je vader is, je kleur, je haar, je beperkte welstand, je complexen. Een oom merkt op: "Als je leert dat er van alles mis is met je afkomst, dan wil je iemand anders zijn. Sommigen hadden er meer last van dan anderen."
Daarover gaat het boek, over al die in wezen onzinnige dingen waarvan we last hebben en die ons nopen een schutkleur aan te nemen. Over de gevolgen daarvan. Argwaan, achterdocht, vooroordelen en vetes. En niet te vergeten over onzinnigheden die het functioneren van bijvoorbeeld het overheidsapparaat blokkeren: "Wie een zielig verhaal heeft, Papiaments spreekt en een beetje in- en uit kan ademen, maakt kans op de beste functies bij de overheid. Ben je bekwaam, of, erger nog, kom je uit een stabiel gezin, word je publiekelijk ontleed en verdacht gemaakt." Het is kleinzieligheid troef.
Omgekeerd wordt van de Hollanders een cartoonachtig beeld gegeven. Niet helemaal onterecht, dunkt me. Zoals van Gerda, de vrouw van Harold, die de gevoeligheid van een neushoorn tentoonspreidt. Die door alle porseleinkasten heen banjert en zich opwerpt als kampioen Hollandse zuinigheid. Of de vooroordelen van een Hollandse ondernemer op Curaçao die de Europese omgangsvormen als beschaafder ziet dan die van Curaçao, maar zelf het toonbeeld is van een arrogante barbaar.

De roman van Heiligers biedt in feite een hilarisch beeld van al deze interculturele ongemakken waar Curaçao zo vol van is. Curaçao-Nederland, zwart-wit, arm-rijk. De half geopende ritssluiting op de voorkaft wil maar niet dicht, zoals Otti Thomas het in de *Amigoe* formuleerde.
De roman is compact geschreven en wisselt regelmatig van perspectief zonder dat het ook maar een moment storend is. Qua compositie staat het als een huis. Een plot is er eigenlijk niet. Toch is er spanning. Het boek leest als een verzameling puzzelstukjes die gaandeweg ingenieus in elkaar worden geschoven. Al komen de personages wat houterig over, de lezer krijgt een scherp beeld van de lokale culturele perikelen, zoals het hoort in een lokale roman. Geen totaalbeeld. Gelukkig niet, want zonder geheimen zou er geen leven zijn. Het boek eindigt dan ook met de zin: "Sommige dingen kun je maar het beste laten rusten."

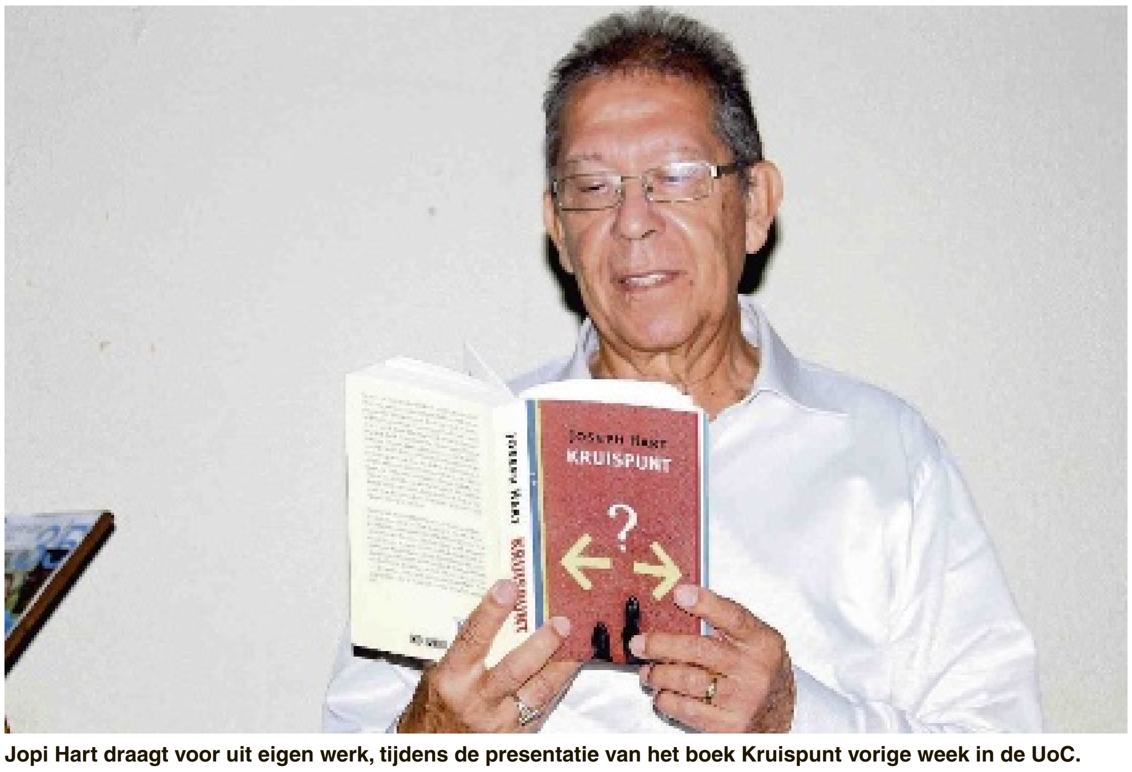

Jopi Hart draagt voor uit eigen werk, tijdens de presentatie van het boek Kruispunt vorige week in de UoC.

stal van In de Knipscheer

Kruispunt - Jopi Hart

Na 'Verkiezingskans' schreef Jopi Hart zijn tweede lange roman 'Kruispunt'. Wederom een vlot geschreven en ook spannende roman, bovendien een roman met verschillende gezichten. Laat ik maar meteen met het sterkste gezicht beginnen: de hoofdpersoon Frensel. Een opvliegende jongen die het opneemt voor zijn hoererende moeder en zus, maar die door het gedrag van zijn familieleden ook zwaar gefrustreerd en boordevol minderwaardigheidsgevoelens door het leven gaat.
Hij is zijn agressie niet de baas, verdient geld in de drugshandel, pleegt enkele gruwelijke moorden, maar heeft ergens toch een goed hart. Jaren geleden schreef de Nederlandse criminoloog Frank Bovenkerk over de nogal afwijkende vorm van Antilliaanse criminaliteit en gewelddadigheid. Die zou volgens hem elke doelgerichtheid missen en meestal een louter 'expressief karakter' dragen. Uiting van minderwaardigheidsgevoel, frustratie en schaamte. Frensel is daarvan een schoolvoorbeeld. Ik moet zeggen dat Hart een raak portret heeft gemaakt van iemand die geen raad weet met zichzelf, van kwaad tot erger vervalt, perioden kent van inzicht als gevolg van de prediking van een pastoor, waarna een terugval in destructief gedrag volgt. De verhouding met zijn moeder, met zijn zussen en met verschillende vriendinnen wordt tot in kleine finesses geloofwaardig uit de doeken gedaan. Op wrede wijze worden tegenstanders vermoord. Wel vreemd dat de politie nergens in beeld komt. Alleen aan het eind, maar dan om andere redenen. Ongestoord kan Frensel zijn gewelddadige en openlijk racistische gang gaan.

Lezen waard

Om dit portret is de roman de moeite van het lezen dubbel en dwars waard. Al vormt de Curaçaose cultuur de achtergrond, het portret dat Hart van Frensel heeft gemaakt, is een door en door menselijk en daarom universeel portret. Eigenlijk denk ik dat de auteur zich tot dit portret had kunnen beperken en dat die andere, typisch 'lokale' verhalen in de roman geminimaliseerd hadden kunnen worden. Ze vormen een niet helemaal coherente collage van minder belangrijke portretten, pamfletachtige passages over de verhouding tussen Curaçao en Nederland, over de politiek, over onderwijs en over het belang van het godsgeloof. De rode draad is Harts overtuiging dat zich een mentaliteitsverandering op Curaçao moet voltrekken, willen we niet verder in een moeras verzinken. Daarin heeft hij gelijk. Zijn laatdunkende houding tegenover politici (ergens 'halfgare idioten' genoemd, 'die met hun minderwaardigheidsgevoelens het volk proberen mee te sleuren in een rampzalig avontuur') steekt hij niet onder stoelen of banken.
Een Helmin Wiels-achtige figuur, maar dan een stuk radicaler, gaat verschrikkelijk tekeer tegen de Nederlandse kolonisatoren en organiseert zelfs een ware gewelddadige machtsovername die op het laatste moment wordt verijdeld. Zijn hoop lijkt gevestigd te zijn op een jonge talentvolle student die vanuit Nederland een nieuwe, meer professionele politieke beweging nastreeft. Deze Giovanni is een soort tegenhanger van Frensel. Curaçao brengt niet slechts Frensels maar ook Giovanni's voort. Inderdaad.
De pastoor speelt een grote rol in de roman. Met zijn toespraken en preken steekt hij veel mensen een hart onder de riem. Er komt zelfs een mentaliteitsverandering op gang. Het zou mooi zijn als er in werkelijkheid zo iemand opstond. De realiteit is voorlopig anders. Ook hier wringt de schoen van deze roman een beetje. Aan de ene kant beseft Hart als geen ander welke doodlopende sporen worden gevolgd, maar aan de andere kant lijkt de wens van Hart soms te nadrukkelijk de vader van het verloop van de gebeurtenissen te zijn, waardoor die aan geloofwaardigheid inboeten.

Dat alles doet echter niets af van het indrukwekkende het portret van de menselijke misdadiger Frensel. De 'lokale kant' van zijn roman heeft, vermoedelijk bedoeld, vooral een motiverende betekenis.

Bernadette Heiligers, Schutkleur, 2015, Uitgeverij In de Knipscheer, 171 pagina's.
Joseph Hart, Kruispunt, 2015, In de Knipscheer, 330 pagina's.

Ars Poëtica.

Montserrat

There was no blue
in the sky,
only a curious yellow,
more of earth
than anything else.

Like politician's speech,
that venting of ash/gases
smothers living and lifeless,
located root and pin.
A landscape of hope
once filled with imaginings
is no more. Everywhere
ash becomes ubiquitous shroud.
No house, no footprint
no child's cry of delight,
no rustle , no buzz.
Time out.

Stanley Greaves, 1997

Letra

Stanley Greaves

Vorige maand verscheen bij de Peepal Tree Press een bundel met haiku's van Stanley Greaves uit Guyana (Haiku, 2015). Greaves is een multi-getalenteerde kunstenaar die schildert, schrijft, dicht, voordraagt en voortreffelijk gitaar kan spelen. Bovendien staat hij bekend om zijn interessante interviews en artikelen over kunst en literatuur.
In een interview kortgeleden over de vraag wat iemand tot een kunstenaar maakt, zei hij: "An artist has to have the eye of God." Daarmee bedoelde hij 'the gift of awareness', een gave die iedereen kan ontwikkelen. "You are aware of the environment and you are aware of the possibilities of what can or cannot be done", deze twee gaan hand in hand. Als een kunstenaar of dichter iets voor zijn medemensen kan betekenen is dit het belangrijkste: open de ogen voor de werkelijkheid waarin we leven en hoe die, meestal tragische werkelijkheid, zich positief kan ontplooien. Als we maar willen zien!
Eerder publiceerde Greaves de bundels 'Horizons' (2002) en 'The Poems Man' (2009). In haiku's komt het er natuurlijk helemaal op aan in enkele woorden uit te drukken wat we kunnen zien, maar waaraan we meestal voorbijgaan op een specifiek moment. De observatie is een samenspel van een naar buiten en tegelijkertijd naar binnen gerichte blik. Dat samenspel is de verwekker van de artistieke expressie. Twee voorbeelden uit The Poems Man:

A flower falls on a leaf,
the forest sleeps, and
waves are on holiday

Democracy works!
Citizens of some lands
stare in one-eyed belief.

Het verband tussen feit en fictie. Onlangs overleed de Russisch-Amerikaanse schrijver E.L. Doctorow, die grote bekendheid kreeg met romans als 'The Book of Daniel' (1971) en 'Ragtime' (1975). In zijn literaire werk plaatst hij zijn personages in de een of andere historische context. Nu, kort na zijn overlijden, staat hij ineens midden in de literaire belangstelling. Vooral in verband met de relatie tussen feit en fictie. "It's the fiction writer's admission after all that he stands outside the culture of empirical truth", zei Doctorow. Kunnen we onszelf buiten de 'empirische waarheid' plaatsen? Hoe verhouden 'empirische waarheid' en 'empirische werkelijkheid' zich tot elkaar? Kennis is het gevolg van 'awareness', zei Stanley Greaves uit Guyana. Dat geldt niet slechts voor 'empirische vast te stellen kennis'. Iedere vorm van verbeelding gaat uit van de kenbare werkelijkheid en, zo stelt Doctorow, dient ook weer 'ingevoegd' te worden in de werkelijkheid. Het is een heen-en-weer proces. Fictie doet dat anders dan wetenschappelijk onderzoek. Zoekt de wetenschap naar empirische feiten om een stelling te onderbouwen of te ondermijnen, de auteur van literaire fictie zal hoe dan ook een personage binnen de empirische werkelijkheid moeten plaatsen. Daarbuiten komt niets en niemand tot leven. Hoe meer een personage tot leven komt, hoe meer deze de belichaming van de (historische) werkelijkheid wordt. Met als resultaat dat we de werkelijkheid in een nieuw licht gaan zien. Licht van de verbeelding? Nee, het licht van 'awareness', die de verbeelding als brandstof gebruikt.

Sasisura, de eerste maand van het Javaanse jaar

Voorzichtige erkenning voor geloof Javanisten in Suriname

Wanneer het moment is gekomen, staan de mannen op om het eten te verdelen. Gewoonlijk viert men Nieuwjaar met eten en drinken, maar bij de Javanen in Suriname gebeurt dit even anders. Een maand lang wordt er gefeest en de aandacht gaat ook uit naar de Almachtige en de voorouders.

Tekst en foto's: **Charles Chang**

Javanen hebben een eigen kalender die is gebaseerd op de Arabische kalender. Volgens deze complexe maankalender bestaat een Javaanse week uit vijf dagen en het Javaanse jaar uit 354 dagen. Het schrikkeljaar heeft een dag meer.

Javaans Nieuwjaar viel dit jaar op 15 oktober. In Suriname spreekt men van 'sasisura' (lees: suro), een spraakverwarring eigenlijk, want de benaming betekent de 'maand sura' en is de eerste maand op de kalender. Voor de Javanen die het Javaanse geloof belijden, is dit een heilige maand.

Het Javanisme of Agama Jawa is het oorspronkelijke geloof van de Javanen en bevat animisme, hindoeïsme, boeddhisme en taoïsme. Velen beginnen het nieuwe jaar met mediteren en zonderen zich hiervoor af. Voor ten minste één etmaal onthoudt men zich van eten, drinken, praten en slapen. Dit is het persoonlijke gedeelte van sasisura, maar het collectieve gedeelte draait om de slametan of heilsmaaltijd. Hiervoor gaat men naar de sanggar of het gebedshuis.

Op Dessa, Lelydorp, één van de plaatsen in Suriname waar veel Javanen wonen, staat de sanggar van Wisma Budi Darma in het hanacaraka (lees: honotjoroko) of oorspronkelijk Javaanse schrift geschreven. De naam betekent Het Huis van de Geestelijke Beweging.

Het is een lage woning die tot gebedshuis is omgebouwd. Binnen in de steriele ruimte zit voorzitter Djemani Silahno te bidden voor een tafel vol kleine gerechten. Een zwart-wit foto van één van de stichters van de organisatie hangt boven het offermaal. Zoetjes aan druppelen de mensen binnen voor de slametan.

Wanneer de tijd is aangebroken, verhuist de keuken naar de zaal annex gebedshuis. Een senior bestuurslid doet de aankondiging en prevelt het voorgebed in bijzijn van een brandende menyan of wierook. Daarna neemt Silahno het woord over – ditmaal duidelijk hoorbaar in het Javaans. Langer dan een kwartier ratelt de geestelijke leider alle namen en symbolische betekenissen van de gerechten op tafel. "Inggih!", zeggen de aanwezigen beamend wanneer hij sporadisch een punt zet achter de zin. Een derde bestuurslid vervolgt met de resterende gerechten.

Berkat

Als het heilige moment is afgerond, veren mannen in de zaal op van hun stoel om het eten te verdelen. Bakken met witte rijst, gele rijst en bami gaan rond, handen rijten de gebraden kip in stukken of plukken in een bak met gebakken aardappelen. Maar eerst vouwen de gasten de uitgedeelde warimbobladeren open om daarin het eten op te vangen. Daarna sluit men het af in een plastic zak om naar huis mee te nemen. Sommigen 'snoepen' er ter plekke uit.

Dit exotische gerecht gewikkeld in blad heet berkat en is in sommige Javaanse markten of warungs verkrijgbaar, maar dan zonder gebed. Een portie berkat is goed voor twee tot drie personen.

Waar het bidden een mannelijke aangelegenheid is, wordt de keuken geheel aan de vrouwen toevertrouwd. Een team is vanaf 's morgens bezig om niet alleen de heilsmaaltijd te bereiden maar ook het extra eten voor gasten die de heilsmaaltijd hebben gemist. Behalve de portiebak is er ook de snackbox voor iedere gast. Javanen in Suriname staan vooral bekend om hun keuken.

Ingewikkeld

Maar wat betekenen al de gerechten? Eerder op de dag gaf Silahno uitleg in de keuken. Opvallend aan de slametan zijn de verschillende tumpengs. Dit kegelvormige werk van rijst ziet er eenvoudiger uit dan de Indonesische versie. De puntige vorm herinnert aan de Almachtige en symboliseert ook de handen die bidden.

In de tumpengwuku zitten dertig eieren die het aantal dagen van de maand symboliseren, terwijl de jajan pasarde dagen van het jaar voorstellen. Bij elke vooroudervering staat altijd een glas water met jasmijnbloemen bestemd voor de Almachtige. De gebraden kip stelt de natuur voor en bij een hand bacove volstaat Silahno met te zeggen 'man en vrouw'. Met andere woorden: de mens is ontstaan uit een kosmisch proces. Andere gerechten zoals de tumpengnugroho, een vruchtentoren met gerechten eromheen, zijn bestemd voor Moeder Aarde.

Om de complexe hoeveelheid informatie over de slametan eenvoudiger uit te leggen, besluit Silahno zijn uiteenzetting met 'alle gerechten zijn om zegen te vragen voor het komend jaar'. "We bidden tot de Almachtige, Moeder Aarde en onze voorouders – meer zoeken we niet!", zegt hij doelend op het mystieke gedeelte van het geloof. De man op de zwart-wit foto in de sanggar is zijn vader. Silahno komt uit een gezin van dertien, waarvan hij alleen zich bezig houdt met het Javaanse geloof.

Erkenning

Het Javanisme is een geloof dat stelt dat in alle wezens verborgen krachten zitten. Hoeveel Javanen in Suriname dit geloof belijden, is niet bekend. De aantallen die genoemd worden liggen tussen de 5000 en 25.000 leden. Sommigen zijn moslim of christen, maar belijden daarnaast ook het Javanisme. Wat vaststaat, is dat ze in de minderheid verkeren ten opzichte van Javanen met een wereldreligie.

Ook in Indonesië, het land met de grootste moslimpopulatie in de wereld, verkeren ze in de verre minderheid. Sterker nog: het oorspronkelijke geloof wordt daar niet erkend. In Suriname maakt het Javanisme kleine stappen richting erkenning – zij het met hulp van de politiek.

In november 2014 werd zes maanden vóór de verkiezingen de laatste dag van sura op de valreep tot nationale dag verklaard. Niemand was zo blij als Harold Posetiko, de voorzitter van de Federatie van Javanisten in Suriname, die na een kwart eeuw strijd eindelijk de erkenning ziet voor de groep. Maar nu, zes maanden na de verkiezingsoverwinning, rept de overheid niet meer over een vrije dag. Aangezien sura 1 op 15 oktober was geweest, kijken de Javanisten nu met argusogen uit naar 13 november, de laatste dag van sura.

Toch is Posetiko niet helemaal ontevreden. Recentelijk is het zover gekomen dat 23 geestelijke leiders werden beëdigd. "Dat wil zeggen dat ze een bezoldiging en vakantiegeld krijgen voor het leven!", zegt Posetiko terwijl hij genoeglijk met de hand een hap neemt uit zijn berkat. Traditioneel eten Javanen met de hand. De enige persoon die voordien werd beedigd, was de senior cultuurkenner Sapto Sopawiro. Maar dat was ook amper vier jaar geleden.

Posetiko's strijd is nog lang niet ten einde. Dit blijkt ook wanneer hij een telefoontje krijgt van een beëdigde geestelijke leider die vraagt naar zijn bezoldiging. "De overheid heeft geen geld of het heeft te maken met politiek",m zegt hij. 23 geestelijken in één keer beëdigen klinkt veel, maar Posetiko had meer gewild. Immers, het aantal organisaties in de federatie telt maar liefst 31. "Ik ben bezig af te bouwen, maar ik zal pas stoppen wanneer sasisura tot nationale dag wordt verklaard."

Identieke viering

Op 5 kilometer van Dessa vindt op dezelfde avond een andere sasisura-viering plaats. Buiten bij de ingang van Carita Wujud Ngesti Tunggal (Eenheidsbeleving naar het Werkelijke Woord) staat een gapura of heilige poort. Evenals bij de vorige plaats wapperen hier drie vlaggen aan de straatzijde: één van de federatie, de Surinaamse vlag en de Javaanse vlag. Ook het programma is identiek: voorgebed met wierook en het noemen van alle gerechten en betekenissen als hoofdgebed. Het verdelen van de heilsmaaltijd geschiedt eveneens op dezelfde wijze: bakken met voedsel gaan langs terwijl gasten hun blad openhouden.

Het is hier drukker. Beide organisaties hebben echter dit jaar het entertainment gelaten voor een andere keer. Normaliter heeft Carita Wujud Ngesti Tunggalna het religieuze gedeelte een srimpi of traditionele dansopvoering op gamelanmuziek en Wisma Budi Darma vermaakte haar leden met het traditionele wayang poppenspel. Bij deze editie dus geen ander vertier dan een zitje met wie wil nablijven.

Inwijden

Op het grote erf onder de blote hemel zit Posetiko bij te komen van de avond. Javanist is ook een deel van het Javaan-zijn, want vele tradities en cultuuruitingen komen voor in de leer. Posetiko noemt sleutelwoorden zoals sociaal gevoel, sociaal contact, eenheid, harmonie en gotongroyong of het gemeenschappelijk werken aan een wijkproject. "Dat laatste is de basis voor de eenheidsgedachte, maar belangrijk voor de geestelijke voeding is de adat of de Javaanse tradities en gewoonten. Soms komt het over alsof we nederig zijn, maar dat is het niet: we tonen eerbied. Je wordt eerst lid van een organisatie, daarna verdiep je je in het geloof. Sommige organisaties komen elke dag bijeen, andere één keer per week. Na het gebed komen de leden met hun vragen."

Voor Posetiko heeft sasisura een extra betekenis want dit is ook de periode dat nieuwelingen worden ingewijd. Aan de hand hiervan weet de voorman dat het aantal Javanisten toeneemt. Zijn conclusie is dat sommigen uiteindelijk toch kiezen voor het eigen geloof. "Hoe dan ook, eens moet je 'thuis' komen, want je bent Javaan."

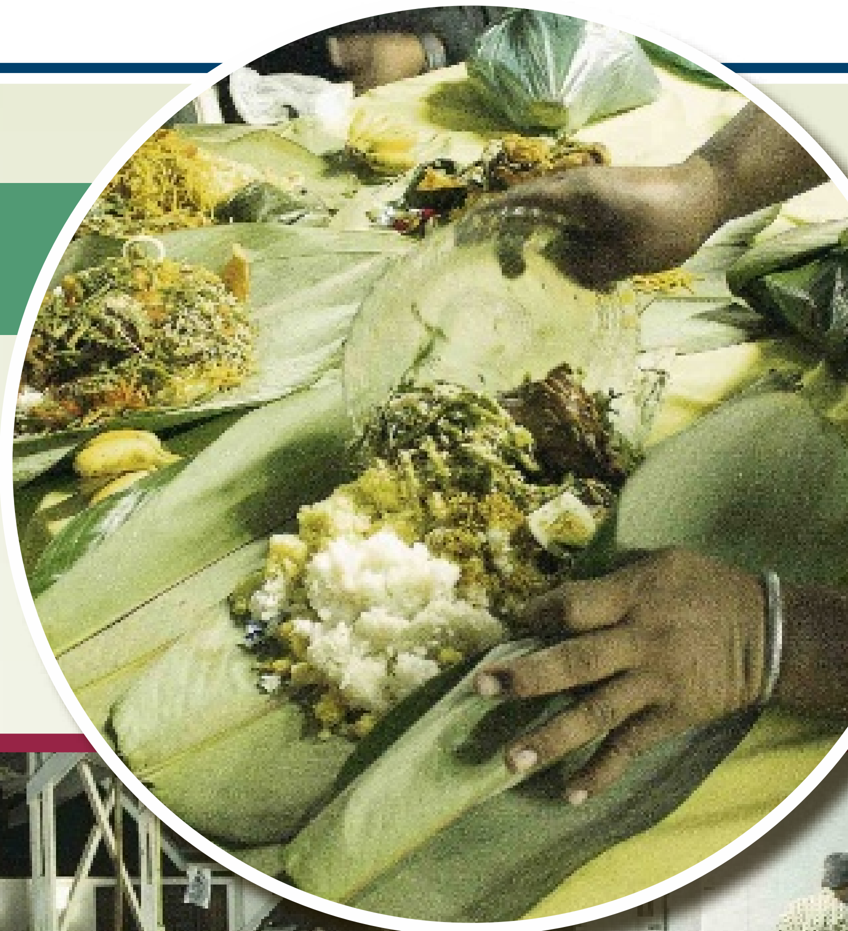

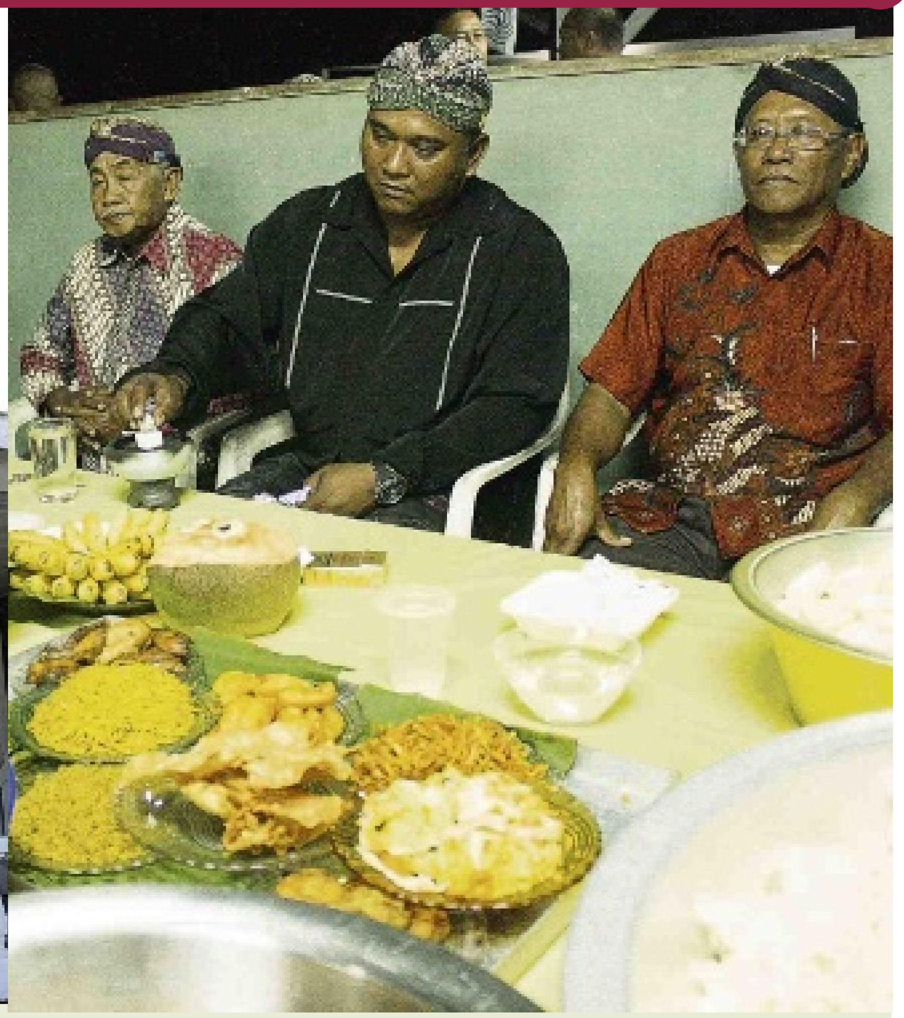

Over organiseren, ondernemen, managen en leidinggeven

Full Circle

Full Circle is de titel van een nieuw boek over modern en effectief management voor nu en de toekomst dat in 2016 in de Nederlandse en Engelse taal verschijnt en de lezers van Ñapa, de wekelijkse bijlage van de Amigoe, hebben elke maand de primeur van een vervolgartikel uit het boek zoals dat naar de uitgever gaat voor de laatste aanpassingen in stijl en taalgebruik.

Tekst: **Jan de Ruijter**

Zoals we in de afgelopen afleveringen hebben gezien, is een change of mindset nodig om een onderneming succesvol te maken in deze nieuwe tijden van veel meer eisende consumenten, veel meer verwachtende medewerkers en veel grotere internationale concurrentie.
Managers en eigenaren moeten af van het eeuwenoude en altijd falende Command & Control en doorgroeien tot de effectieve en bezielende managers die resultaten boeken en met kennis van modern management hun bedrijven runnen; werknemers moeten af van hun apathie, onbetrokkenheid, onverschilligheid en het werken zonder hart en bezieling en moeten doorgroeien tot de moderne, effectieve goede medewerker van de toekomst. Een change of mindset, een complete mentaliteitsverandering is nodig aan beide kanten.

Toekomst

Goede managers en goede bedrijven verwachten een nieuwe medewerker. Medewerkers die met hart voor hun bedrijf werken, die betrokken willen zijn, die meedenken, die kwaliteit laten zien en uitstralen, die hun werk met plezier en enthousiasme doen, die niet op de klok kijken, die bereid zijn om de extra mile te gaan, die het tevreden stellen van de gast of klant als een natuurlijke prioriteit en vanzelfsprekendheid zien, die een positieve houding hebben, die team players zijn en nog veel meer van dergelijke veelgebruikte termen. Laten we de top-12 vereisten aan de goede medewerker van de toekomst opsommen en bespreken.

Kwaliteit en excellence

Bij de moderne medewerker van de toekomst staat kwaliteit van handelen en gedrag bovenaan. De nieuwe medewerker toont in al zijn handelingen, al zijn gedrag, woorden en omgangsvormen kwaliteit en excellence. In Amerika spreekt men van 'Live Quality'. Kwaliteit van gedrag, serviceverlening, in behandeling van mensen, collega's en klanten. Deze vereisten moeten al duidelijk zijn gedurende het screeningsproces en er moet continu aan gewerkt en bijgeschaafd worden om het op het juiste niveau te houden. Iemand die geen kwaliteit toont kan beter niet aangenomen worden want er volgen alleen maar problemen door slecht gedrag. Zowel voor de klanten, de eigenaar of manager en voor andere medewerkers. Kwaliteitsgedrag is de basis van alles.

Customer satisfaction

Klanten tevreden stellen moet een vanzelfsprekendheid zijn voor de medewerker van de toekomst. Het moet niet eens in iemands hoofd opkomen om een klant of gast niet tevreden te stellen. De medewerker van de toekomst weet dat zijn allereerste en voornaamste taak is om klanten tevreden te stellen en tevreden te houden. Dat staat ook als nummer één in zijn job description. Het is NIET om schoenen, een jurk of een maaltijd naar de klant te brengen, het is de klant volkomen en volledig tevreden te stellen. Dát is zijn taak, dát is zijn werk en zijn verantwoordelijkheid! Iemand wordt aangenomen om de klant tevreden te stellen en daarna volgen pas de werkzaamheden zoals het serveren van een maaltijd of het verkopen van een paar schoenen. Tevreden stellen van de gast is nummer één.

Competentie

De medewerker van de toekomst is daarnaast allereerst competent, hij moet vakbekwaam zijn in zijn beroep; daarvoor geleerd hebben, opgeleid zijn, ervaring hebben opgedaan en over goede diploma's en referenties beschikken. Hij kent zijn werk, hij is vakbekwaam! Zonder professionele bekwaamheid kan niemand een goede medewerker zijn. Dit is essentieel en staat buiten elke discussie.

Pro-activiteit

De medewerker van de toekomst is pro-actief; hij neemt volle verantwoordelijkheid voor zijn gedrag, voor zijn werk en voor zijn toekomst. Hij weet dat hij zelf zijn eigen toekomst bepaalt en werkt daar hard aan.

Commitment

De nieuwe medewerker is betrokken en enthousiast. De houding van de nieuwe medewerker is door de tijden heen geëvolueerd van apathie en onverschilligheid naar involvement, enige betrokkenheid; naar engagement, echte betrokkenheid tot commitment, volledige inzet. 'It's just a job' kan niet meer; de nieuwe medewerker is betrokken bij en met zijn werk en zet zich daarvoor in met passie, liefde en plezier. In Amerika werd lange tijd gesproken en geschreven over engagement. Dat zou het nieuwe toverwoord, het nieuwe 'buzz word' zijn; het is niet genoeg. Commitment, volledige inzet is het nieuwe vereiste!

Zelfmotivatie

Motivatie is iets dat intrinsiek dient te zijn. Motivatie zit in je hoofd en hart. Het groeit uit het besef dat iedereen eigenlijk voor zichzelf werkt, eigenlijk self employed is. We werken immers om onze eigen doelstellingen, verlangens en wensen waar te maken en die wensen en verlangens motiveren ons, we doen onze uiterste best om onze verlangens waar te maken. Dat motiveert ons. Anderen kunnen ons niet motiveren, dat moeten we zelf doen. Anderen kunnen ons inspireren om nóg beter te doen. Het woord intrinsieke motivatie is dubbelop, motivatie is per moderne definitie intrinsiek. En de vele boeken die in het verleden geschreven zijn over motiveren moeten eigenlijk in grote meerderheid de titel inspireren hebben!

Ownership

Het gevoel dat je het werk in het bedrijf doet alsof je de eigenaar bent van dat bedrijf. Met dezelfde inzet en trots. Niet iets doen dat je nooit zou doen als je de eigenaar was.
Deze zeven karakteristieken zijn een vereiste voor iedereen die een succesvolle medewerker wil zijn. Ze betekenen een heel ander gedrag dan voorheen in de tijden van onverschilligheid en ongeïnteresseerdheid. Er is nu en in de toekomst geen plaats meer voor marginale performers. In de steeds moeilijker wordende toekomst is er alleen nog ruimte voor high performers. Eenieder zal deze zeven kwaliteiten moeten beheersen. En daarbij oud gedrag dienen af te leren. Terecht wijst Hamel Prahalad (Competing for the Future) erop dat het in de toekomst niet alleen gaat om leren, maar dat ontleren een belangrijke vaardigheid zal zijn.

Wordt vervolgd

Jan de Ruijter is bedrijfsconsultant op Aruba en bereikbaar op janderuijter@yahoo.com.

Food for thought.

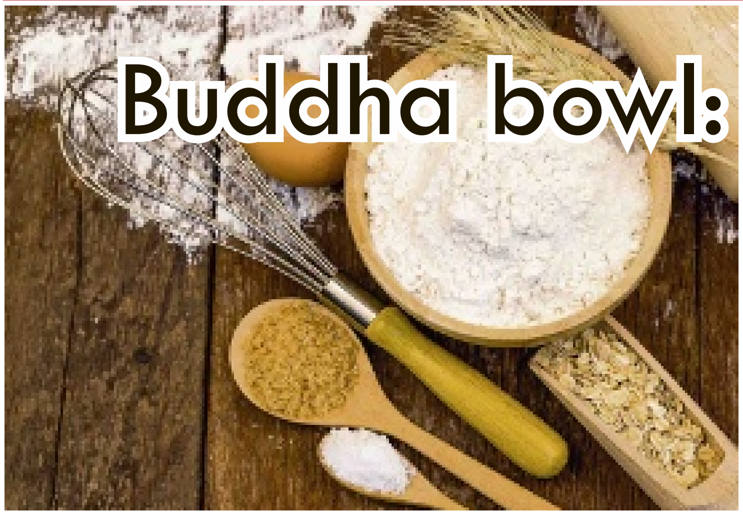

Buddha bowl: gevulde kom van brood

Ooit gehoord van de 'buddha bowl'? Boeddhistische monniken hebben een eenvoudige maar uiterst aparte manier van eten. Dit recept is een imitatie hiervan.

Tekst: **Miriam de Windt**

Een 'buddha bowl' is van origine een vers gebakken uitgehold heel brood, gevuld met verschillende voedzame ingrediënten. Hoe het begon is zeer interessant. Beslist de moeite waard om meer informatie hierover te krijgen en in te passen in uw voedingsgewoonte.
In de literatuur wordt vermeld dat boeddhistische monniken geen bezit hebben. Ze zijn eigenlijk bedelaars. Hun enige bezit is hun mantel en een bak waarmee ze voedsel bedelen of voedselofferandes ontvangen.
Een voedselofferande is een van de oudste religieuze rituelen aller tijden. Zeker in het boeddhisme komt het nog steeds voor. In vele landen en regio's vandaag de dag vertrouwen monniken erop dat ze bijna al hun voedsel krijgen door liefdadigheid.
Het geven en ontvangen van liefdadigheid wordt beschouwd als een spirituele connectie tussen de monniken en het volk. Beide zien het als een vorm van verantwoordelijkheid: de monniken hebben de verantwoordelijkheid om het volk spiritueel te ondersteunen. En het volk heeft de verantwoordelijkheid om de monniken fysiek te ondersteunen. Door te offreren blijft men ervan bewust dat egoïsme en hebberigheid geen goede eigenschappen zijn. We moeten ons hart openhouden voor de noden van anderen.

Miriam de Windt is diëtiste en natural nutritionist.
T 889-1788
C 520-6932

De essentie

U begrijpt, er kan van alles in de buddha bowls als offerande worden gegeven. Een maaltijd in een buddha bowl bestaat uit losse ingrediënten. Vers, voedzaam en bescheiden.
U kunt een buddha bowl zelf creëren. De basis om de ingrediënten in te doen, kan een uitgehold heel brood zijn, het liefst vers gebakken. Zoals het in principe was. Of u kunt een mooie, praktische kom uitzoeken, waarbij u zich prettig voelt om uit te eten. Of u kunt een bowl maken van brooddeeg, zoals het recept van vandaag. Heel origineel, trouwens. Hierna kunt u voedsel kiezen om uw bowl mee te vullen.
Bladgroente, gekleurde groente, rauw of gestoomd. Het liefst biologisch of in ieder geval zeer goed gewassen en schoongemaakt om geen insecticiden binnen te krijgen. Zorg voor verschillende consistenties en smaken: knapperig, zoetig, bitter, zuur, sappig… net wat u lekker vindt. U kunt een vegetarische of vegan buddha bowl maken, met peulvruchten, granen, noten en zaden, kaas (geiten- of schapenkaas) of eieren. Het is ook mogelijk om dierlijk eiwit te gebruiken: wat verse vis, weinig kip of vlees.
Het afmaken maakt het of kan het breken. Bij een buddha bowl hoort een lekkere, gezonde dressing. Geen dressing uit een flesje of potje. Of het moet biologisch zijn.
De bedoeling is dat een buddha bowl voedzaam is terwijl u er met plezier van geniet.

Bostonsla

Boston, Bibb, Buttercrunch, het zijn verschillende namen voor dezelfde soort sla. Malse, zachte bladeren in een krop die lijkt op een roos. Bostonsla is rijk aan vitamine A en B-complex (vooral B11, foliumzuur), vitamine K en C. Ook bevat het goede hoeveelheden ijzer, kalium en mangaan.
Bostonsla verlept snel. Het beste kunt u de sla bewaren in een geperforeerde zak in de groentelade van uw ijskast.
Jammer genoeg kunnen wij er tegenwoordig zeker van zijn dat groente en fruit veel insecticiden en pesticiden bevatten. Voor in uw buddha bowl zijn biologische verse ingrediënten aan te raden. Ook is het jammer dat niet iedereen biologisch geteelde producten kan kopen. Wat dan? Schillen wat geschild kan worden is een optie. Een andere optie, handig en niet duur, is uw fruit en groente met appel cider azijn wassen om chemische residuen te verwijderen. Biologische azijn, welteverstaan.
De verhouding die u dient te gebruiken is 1 eetlepel appel cider azijn per 'cup' (250 ml) water om uw groente en fruit te wassen. Laat ze 5 minuten in deze oplossing staan, regelmatig 'swishen' en daarna goed afspoelen.

Analyse

Dit recept, gevulde kommen van brood, is een vegan hoofdmaaltijd. Hetzij voor een lunch, broodmaaltijd of zelfs dé warme maaltijd van de dag. Dit gerecht is rijk aan vitamine C, B1, B2, A, ijzer, kalk en voedingsvezels.
Het bevat uitsluitend plantaardige eiwitten afkomstig van het tarwemeel.
Het totaal aan vet en calorieën is volgens de berekening ook niet hoog (35 procent vetten en 22 procent calorieën van de DAH). Groot pluspunt is dat het goede vetten zijn. De verzadigde vetten en de cholesterol zijn laag. Bovendien zorgen vetten voor een goede verzadigingswaarde.

Aangezien het aantal calorieën, verzadigde vetten en cholesterol aan de lage kant zijn en omdat dit gerecht voldoende goede voedingsstoffen bevat, is het zeer geschikt voor een balansdag. Hetzij in een afslankprogramma of hetzij om uw intake van dierlijke eiwitten te minderen.
Minder geschikt is het voor een dialysedieet, omdat door de verse ingrediënten de hoeveelheid kalium hoog is. Minder geschikt ook voor iedereen met een tarwe- en/of glutenallergie of intolerantie. Dit is weliswaar niet moeilijk om te verhelpen: u kunt glutenvrij meel of speltmeel gebruiken. Spelt als het uitsluitend een tarwe-allergie betreft, want spelt bevat wel gluten.

Kook mee met May.

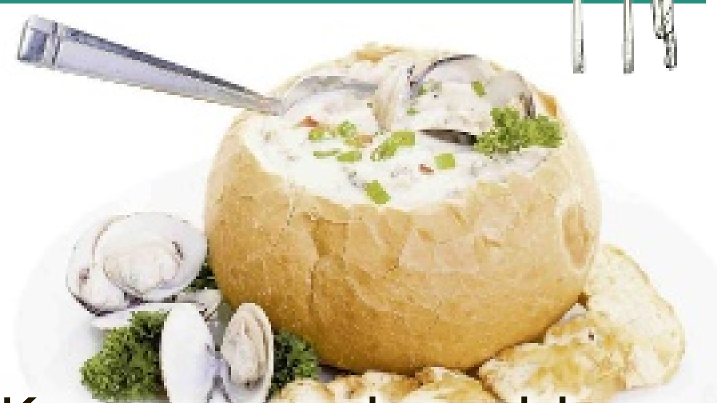

Kommen van brooddeeg

Ingrediënten:
3 cups tarwemeel
1 eetlepel gedroogde gist
1 cup karnemelk
¼ cup ongezouten roomboter
¾ theelepel zout

Bereidingswijze:
De tarwemeel in een grote kom doen.
De gist er door roeren.
De karnemelk, roomboter en zout verwarmen.
Door het meelmengsel roeren en er een luchtig deeg van kneden op een met meel bestrooid oppervlak.
Afdekken en 10 minuten laten rijzen.
De oven voorverwarmen tot 375 graden.
Zes soepkommen van 13 cm doorsnee invetten en ondersteboven op een bakplaat zetten.
Het deeg in zes delen verdelen. Elk deel in een cirkel van 15 cm rollen en over de buitenkant van de kommen draperen.
In 18-22 minuten goudbruin in de voorverwarmde oven bakken.
De broodkommen voorzichtig van de soepkommen afhalen (beide zijn heet!).
De broodkommen rechtop op een rooster laten afkoelen.
Vullen met een dikke vissoep, vleesstoba met groenten of salade, naar smaak.

Hier volgt een salade:
2 grote avocado's, in blokjes
½ papaja, geschild en in stukjes
1 eetlepel fijn gehakte verse peterselie/cilantro
1 eetlepel fijn gesneden rondjes bieslook
2 stengels bleekselderij, in dunne plakjes
½ kleine komkommer, in reepjes
Bostonslablaadjes en waterkers

Vinaigrette:
4-6 eetlepels fijne olijfolie
1 eetlepel frambozenazijn (of naar smaak)
1 eetlepel limoensap
1 knoflookteen, geperst
Zout en vers gemalen zwarte peper
De ingrediënten van de vinaigrette mengen

De slablaadjes en waterkers in de kom doen. De avocado en papaja erop leggen, bestrooien met peterselie en bieslook en met 3 eetlepels van de vinaigrette besprenkelen. De komkommer en de selderij met de rest van de vinaigrette mengen en op de avocado arrangeren.

Eet smakelijk, May

Enith Brighita: Je kunt niet je

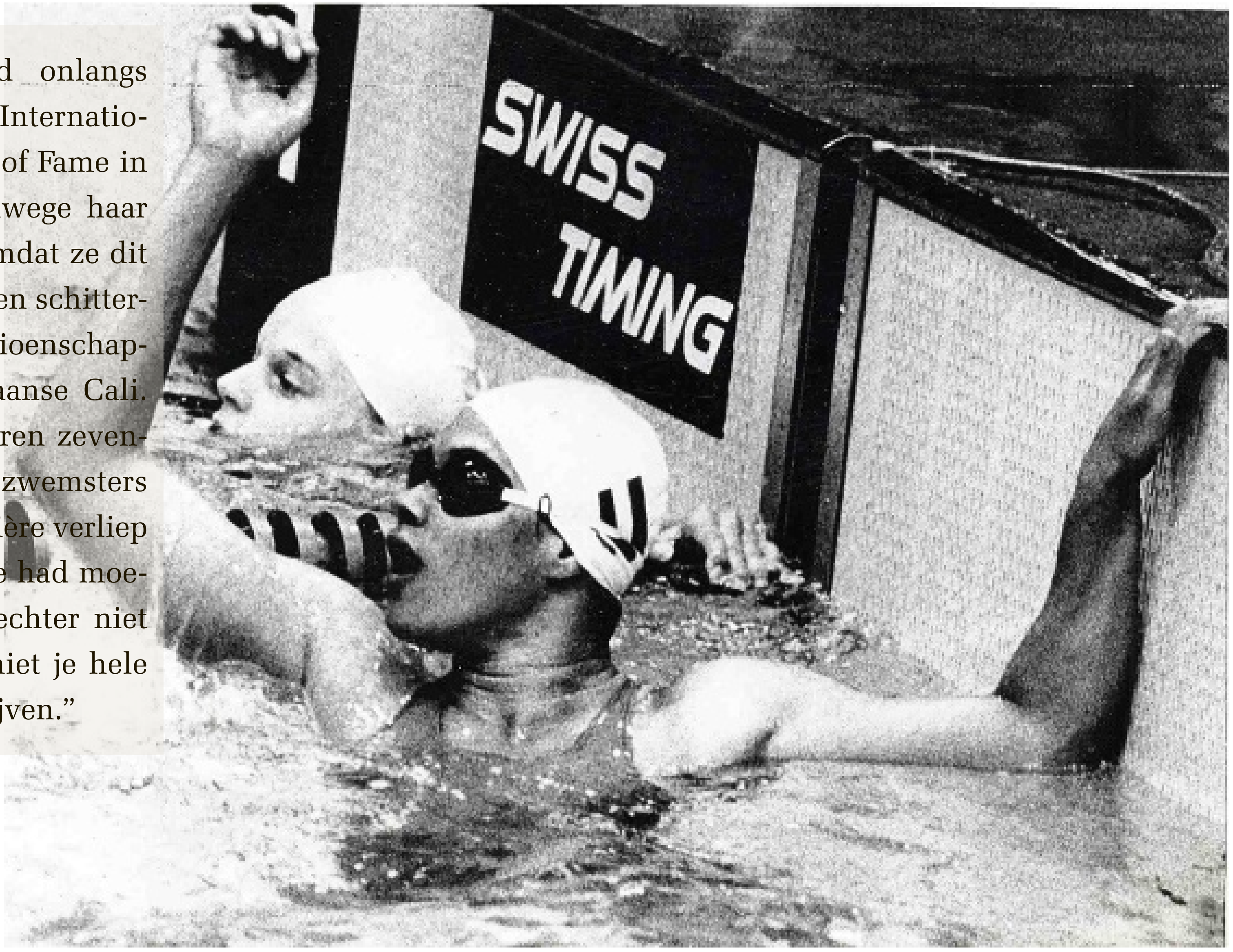

Enith Brigitha werd onlangs opgenomen in de Internationale Swimming Hall of Fame in Fort Lauderdale, vanwege haar zwemprestaties en omdat ze dit jaar veertig jaar geleden schitterde op de wereldkampioenschappen in het Colombiaanse Cali. Brigitha was in de jaren zeventig een van de beste zwemsters ter wereld – haar carrière verliep echter anders dan die had moeten verlopen. Ze is echter niet verbitterd. "Je kunt niet je hele leven gefrustreerd blijven."

Tekst: **Ko van Geemert**

De op Curaçao geboren Enith Brigitha ontvangt ons in haar huis in Almere, dat ze samen met haar man en twee honden alweer een jaar of zes geleden betrok; hun drie dochters wonen al geruime tijd op zichzelf.

Enith Brigitha werd op 15 april 1955 geboren in het St. Elisabeth Hospitaal in Willemstad. Ze was een 'zeven-maands-kindje' en had bovendien in stuitligging gelegen, dus een bevalling in het ziekenhuis was geboden. Haar vader was een Curaçaoenaar, haar moeder kwam uit Amsterdam.

Het eerste waar we naar vragen is naar de herkomst van haar naam. Tussen 2006 en 2015 werd in Nederland niet één Enith geboren. "Waar mijn voornaam vandaan komt, weet ik ook niet precies. Ik heb wel eens gehoord dat die uit Trinidad komt. Ook mijn achternaam is in zekere zin bijzonder. Toen mijn opa zijn kind moest gaan aangeven nam hij met zijn vrienden eerst nog wat drankjes, ter verhoging van de feestvreugde. Bij de naamgeving is toen per ongeluk de voornaam Brigitha vastgelegd als achternaam."

Het zwemmen zat er bij Enith al heel vroeg in, als baby was ze al gek op de zee. Brigitha: "Wat denk je, op Curaçao, overal water en baaitjes. Ik heb nooit op zwemles gezeten, mijn moeder heeft het me geleerd. We gingen altijd naar de Vaersenbaai, dat was een verenigingsbaai van PSV, de Politie Sport Vereniging, mijn vader zat bij de politie. Het zwemmen ging me steeds beter af en ik werd lid van De Robben en later van De Dolfijnen. En ik ging trainen onder Toos Beumer (voormalig topzwemster, acht jaar ouder dan Brigitha, red.), die me aanraadde naar Nederland te gaan, waar ik meer kans zou hebben bij de internationale top te komen."
Haar ouders waren inmiddels gescheiden. "De kinderen – het waren er vijf, waarvan ik de oudste ben – bleven bij mijn moeder. Ze was coupeuse. Op een gegeven moment besloot ze om naar Nederland terug te gaan, ik was toen vijftien jaar."

Nederland

"In Amsterdam werd ik lid van zwemvereniging het Y, waar ik onder de hoede werd genomen door Wil Storm, een geweldige vrouw aan wie ik veel te danken heb. Ze was een soort tweede moeder voor me en ik ben tot het eind van haar leven (ze overleed in 2010, op 84-jarige leeftijd, red.) bevriend met haar gebleven."
In 1972 was Brigitha de eerste Nederlandse zwemster die de 100 meter vrije slag aflegde binnen een minuut. Het Nederlands record staat nu op 52,69 en is in handen van Femke Heemskerk. Tussen 1972 en 1979 was ze zonder twijfel de beste zwemster van Nederland. In totaal veroverde ze meer dan 21 nationale zwemtitels; ze beheerste alle slagen, behalve de schoolslag. Ook internationaal behoorde ze tot de top. Bij de WK in 1973 en 1975 behaalde ze prima prestaties: eenmaal zilver, viermaal brons. Zo ook op de Olympische Spelen in 1972 en (vooral) in 1976, waar ze tweemaal brons won. Het waren, zo zou later blijken, medailles met een hoog goudgehalte.

hele leven gefrustreerd blijven

Oost-Duitsland

Wat was namelijk het geval? Degenen die Brigitha steeds van het goud afhielden waren Oost-Duitse vrouwen, met name Kornelia Ender en in mindere mate Petra Priemer. Een verklaring kwam ruim twintig jaar later, in 1997. Toen werd in Leipzig een groot archief geopend waaruit bleek dat honderden trainers en duizenden sporters in de voormalige DDR hadden meegewerkt aan een nationaal dopingprogramma: Staatsplan 14.25.

Uit die archieven blijkt dat in de DDR-sport vrijwel niemand vrijuit gaat. Een bekend voorbeeld is de atlete Heidi Krieger, die uiteindelijk zoveel hormonen tot zich had genomen dat ze vanaf 1997 als man, Andreas, door het leven ging. Zwemsters als Catherine Menschner en Karen König verklaarden elke dag felgekleurde pilletjes (Turinabol, spierversterkend middel op basis van het mannelijk geslachtshormoon testosteron) geslikt te hebben, ze dachten dat het vitamines waren.

In 1976, zo blijkt uit het met grote precisie bijgehouden archief, hadden Stasi-agenten tijdens de Spelen van Montreal – die het hoogtepunt in Brigitha's carrière hadden moeten betekenen – buiten het olympisch dorp een geheim medisch centrum ingericht. Na afloop van de Spelen werden tien koffers vol naalden en doping in de St. Lawrence rivier gemieterd.

Hall of Fame

"Uiteraard was ik zwaar teleurgesteld toen ik het dopingverhaal hoorde, heel boos ook. Er zijn ook wel mensen, zoals mijn zwemcollega Shirley Babashoff, die geprobeerd hebben om de uitslagen van toen recht te laten zetten. Maar dat is tot nu toe niet gelukt. Ik volg het eerlijk gezegd ook niet meer zo, je kunt niet je hele leven gefrustreerd blijven."
Onterecht geen goud, maar wat haar voor altijd een plaats geeft in de sportgeschiedenis: ze is de eerste donkere zwemmer/zwemster die een medaille op de Olympische Spelen won. Brigitha: "Ja, dat ik als donkere vrouw hard kon zwemmen vond men bijzonder. Ik heb ooit nog een paar maanden in de Verenigde Staten getraind. Daar was ik een bezienswaardigheid. Journalisten zeiden: we wisten niet dat donkere mensen konden zwemmen, ik geloof dat ze dachten dat we zouden zinken als we in het water terechtkwamen. Hun wereld stond op zijn kop toen ik de top bereikte. Dat kon helemaal niet."

In 1989 vertrok ze met haar man en (toen nog één) dochter naar Curaçao. Brigitha: "Al snel begon ik voor mijn plezier zwemles te geven en aquajogging en dat breidde zich steeds verder uit. Uiteindelijk werd dat een officiele zwemschool waar les gegeven werd aan jong en oud, van baby's tot volwassenen, ook aan mensen met een handicap. Wat we hier heel graag wilden opzetten was een recreatiepark, een familiepark met veel waterattracties maar ook ander vertier. Dat bestaat nog niet en er is volgens mij absoluut behoefte aan. We hadden een goed doortimmerd businessplan gemaakt. Iedereen vond het een sympathiek idee, maar we kregen te weinig werkelijke steun, de investeerders bleven weg." In 2009 vertrok het gezin uit Curaçao, nu met drie dochters, terug naar Nederland.

Enith Brigitha werd vele malen geëerd: ze was in 1973 en 1974 Sportvrouw van het jaar, in 1976 kreeg ze een onderscheiding van het Antillenhuis en maakte een tour langs (onder meer) Curaçao op uitnodiging van de toenmalige minister Wilson Godett, in 1979 werd ze benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. In juni van dit jaar viel haar een plek in de Internatonale Swimming Hall of Fame in Fort Lauderdale (Florida) ten deel. Ze is daar in gezelschap van sterren als Mark Spitz, Roland Matthes, Dawn Fraser, Alexander Popov, de eerder genoemde Shirley Babashoff, Ada Kok en Inge de Bruijn uit Nederland en de Surinamer Anthony Nesty. Allen wonnen een of (meestal) meer gouden olympische medailles.

Brigitha vertelt dat ze in haar feestrede geen melding gemaakt heeft van het Oost-Duitse dopingverhaal. "Nee, ik heb deze erkenning opgedragen aan de sterke vrouwen die altijd een voorbeeld voor me zijn geweest: mijn moeder en grootmoeders, zowel van vaders- als moederszijde."

Peperrecht?!

Een deel van mijn jeugd bracht ik door in Suriname. Lekker eten, van tijd tot tijd zelfs spicy of ronduit heet eten, heb ik dan ook letterlijk met de paplepel meegekregen. Nou ja, letterlijk een paplepel? Dat zou op een – overigens verjaarde – kindermishandeling neerkomen. Nee, ik overdrijf niet als ik zeg dat ik wel wat spicy eten gewend ben.

Tekst: **Mirto F. Murray**

Wederom op zoek naar de niet voor de hand liggende correlatie tussen een fenomeen als peper aan de ene kant en het recht aan de andere kant begon het bij mij spontaan te kriebelen, zoals hete pepers dat ook kunnen veroorzaken.
In het begin van de twintigste eeuw werkte Wilbur Scoville (1865-1942) voor een farmaceutisch bedrijf dat later opging in de moloch Pfizer. Scoville was een chemicus en bedacht in 1912 een schaal die officieel 'The Scoville Organoleptic Scale' wordt genoemd. Die schaal, die heden ten dage bekendstaat als de 'Scoville schaal', duidt aan hoe heet (ofwel scherp) een peper is.
De stof die pepers heet maakt wordt 'capsaïcine' genoemd en Scoville ontwierp een methode om te meten hoeveel capsaïcine in een bepaalde pepersoort zit. Capsaïcine veroorzaakt een branderig gevoel op de tong of in de keel en blijft lang hangen. Met zijn tong als meetinstrument weekte Scoville allerlei soorten pepers in alcohol en verdunde het extract met oplopende hoeveelheden suikerwater tot hij de scherpte niet meer kon proeven. De graad van de verdunning bepaalde de scherpte uitgedrukt in eenheden Scoville.
Een paprika scoort 0 op de Scoville schaal, een jalapeño tussen de 2500 en 8000, een cayenne tussen de 30.000 en 50.000. De fameuze Surinaamse Madame Jeanette peper scoort tussen de 100.000 en 350.000. De Amerikaanse Carolina Reaper heeft met een maximale score van 2.200.000 op de schaal van Scoville de twijfelachtige eer de heetste pepersoort op aarde te zijn. Pure capsaïcine scoort tussen de 15 en 16 miljoen op de Scoville schaal.
Anders dan uitspraken die het bezit of gebruik van pepperspray (2 tot 5 miljoen op de Scoville schaal!) betreffen komt (het gebruik van) peper in het recht niet veel voor. Voor de liefhebbers verwijs ik naar Rechtbank Maastricht 9 juli 2012,ECLI:NL:RBMAA:2012:BX0929] betreffende het bezit van een pepperspray pistool dat onder het bereik van de Nederlandse Wet wapens en munitie valt en Hoge Raad 15 april 2014, [ECLI:NL:HR:2014:920] waarin geoordeeld werd dat het feit dat in een in beslag genomen Volkswagen Golf naast een rode koevoet, kogelwerende vesten, drie ploertendoders, twee bivakmutsen zich nog drie busjes pepperspray bevonden nog niet voldoende was om vast te stellen dat de verdachte het voornemen had om daarmee een diefstal met geweld of afpersing te plegen.
In douanerechtspraak is het al dan niet voldoende strooien van peper wel vaker op de korrel genomen. In Hoge Raad 15 januari 2010 [ECLI:NL:HR:BF9087] moet de hoogste rechter van het Koninkrijk eraan te pas komen om een oordeel te vellen of vlees wel of niet als gekruid kan worden aangemerkt. Voor het vaststellen van het verschuldigde invoerrechten maakt het namelijk nogal wat uit of vlees gekruid is of niet. Niet-gekruid vlees leidt tot een heffing die vijf keer hoger is dan bij gekruid vlees. U voelt hem al aankomen. De heren (en dames) vleesimporteurs strooien graag zand (lees: peperkorrels) in de ogen van de douane (gelukkig niet letterlijk!) en kruiden het vlees slechts aan de kant die zichtbaar is. Althans dat stelt de douane.
De Hoge Raad waagt zich niet aan smaaktesten en oordeelt simpel dat de smaaktest geheel losstaat van de vraag of de kruiden al dan niet met het oog waarneembaar zijn. Op het oog gekruid, geldt volgens de Hoge Raad als gekruid, zelfs wanneer deze kruiden niet aan de smaak waarneembaar zijn. Voor de liefhebbers (zo u wilt fijnproevers) nog soortgelijke uitspraken inzake gekruide kalkoenborsten Gerechtshof Amsterdam 27 december 2001,[ECLI:NL:GHAMS:2001:AN8501] en al dan niet voldoende (slechts 6 procent) gekruid kipfilet Gerechtshof Amsterdam 22 april 2008 [ECLI:NL:GHAMS:2008:BD2450].
Nee, de Nederlandse kruideniersmentaliteit valt in het niet bij het Amerikaanse ondernemerschap. Qualityspice was tot 1989 een van de grootste handelaren op de pepermarkt in New York maar ook daarbuiten. Kruiden werden gekocht en verkocht, waaronder hete pepers, en er werden toekomstige leveringscontracten in specerijen aangegaan. Nadat Qualityspice zichzelf failliet had laten verklaren, bleek dat mede door Qualityspice's chaotische boekhoudmethode, er nog meer dan 5000 ton (!) pepers lag opgeslagen in magazijnen in New York. Meer dan dertig peperhandelaren of partijen claimden gerechtigd te zijn tot een deel van de duizenden tonnen peper. De rechter moest eraan te pas komen en er waren verschillende procedures nodig om de opgeslagen pepers naar hun rechtmatige eigenaar te krijgen.
Uiteindelijk is er een schikking getroffen tussen Qualityspice en zeven andere partijen. Deze schikking is opgenomen in een overeenkomst en gepresenteerd aan de faillissementsrechtbank ter goedkeuring, die vervolgens ook is verleend. Hiermee werden de claims op de pepers afgehandeld, oftewel de pepers werden vrijgegeven en miljoenen dollars werden over en weer uitgewisseld.
Onder de noemer 'Only in America' nog het volgende. Brady W. Bennett vordert schadevergoeding van een bar in Beavercreeck. Op 16 december 2011 ging hij met een vriend stappen en dronk een paar biertjes in de bar Adobe Gila's at the Green. Op enig moment werd hem door het barpersoneel een gratis shot aangeboden en de mannen kozen voor Patron tequila met wat appelsmaak toegevoegd. De vrienden brengen een toost uit met hun shot en doen, zoals dat met tequila hoort, een 'bottoms up' waarna Bennett onmiddellijk letterlijk van zijn stokje valt en op de grond belandt. Hij vertelde later dat het voelde alsof zijn longen in brand stonden en hij is ervan overtuigd dat 'ghostpepper' (goed voor 855.000 tot 1.050.000 op de Scoville schaal) aan het drankje was toegevoegd, hetgeen de bar overigens bestrijdt. Volgens de bar kwamen de beide vrienden binnenwandelen en wilden zij 'some kind of crazy shot' waarna zij op hun wenken bediend werden. Een schikkingsaanbod van de bar werd door Bennett afgeslagen. Wordt dus vervolgd in court...
Tot slot een tip van Wilbur Scoville en van mij als spicy advocaat in de ruimste zin van het woord: de capsaïcine die de peper scherp maakt zit niet zozeer in het vruchtvlees, maar vooral in de ribben van de vrucht (de inwendige zaadlijsten) en de interne membranen. Een wijdverbreid misverstand ten spijt, produceren de zaden geen capsaïcine.
Afhankelijk van uw voorkeur zijn het dus de juist de zaadlijsten die u moet hebben... of vermijden!

Mirto F. Murray is (spicy) advocaat en vennoot bij SMS Attorneys at Law.

Puzzels.

PRIJSPUZZEL

HORIZONTAAL
1 weg, **6** Amerikaanse staat, **9** vleesgerecht, **10** strekking, **13** rivier in Spanje, **16** gehoororgaan, **17** categorie, **20** oppervlaktemaat, **21** ingewijde (Eng.), **23** luchtpost, **25** Edelgrootmogende, **26** met stof bedekt, **30** persoon van adel, **34** tennisterm, **35** juffrouw (Ind.), **37** op leeftijd, **38** antipathie, **40** weekdier, **42** gepast, **43** gipssoort, **44** richtingaanduiding.

VERTICAAL
2 koningszetel, **3** Noorse godheid, **4** stelling, **5** bootje, **6** vioolbouwer, **7** withandgibbon, **8** moeilijkheden, **11** stad in Duitsland, **12** vlekkenwater, **14** oude vochtmaat, **15** zangvogel, **18** wilde marjolein, **19** begroten, **22** slaperig, **24** straat (Fr.), **27** dis, **28** sprookjesfiguur, **29** oprijlaan, **31** harssoort, **32** ongebonden, **33** ingewijde, **36** dichtbij, **39** godin van de dageraad, **41** vreemde munt.

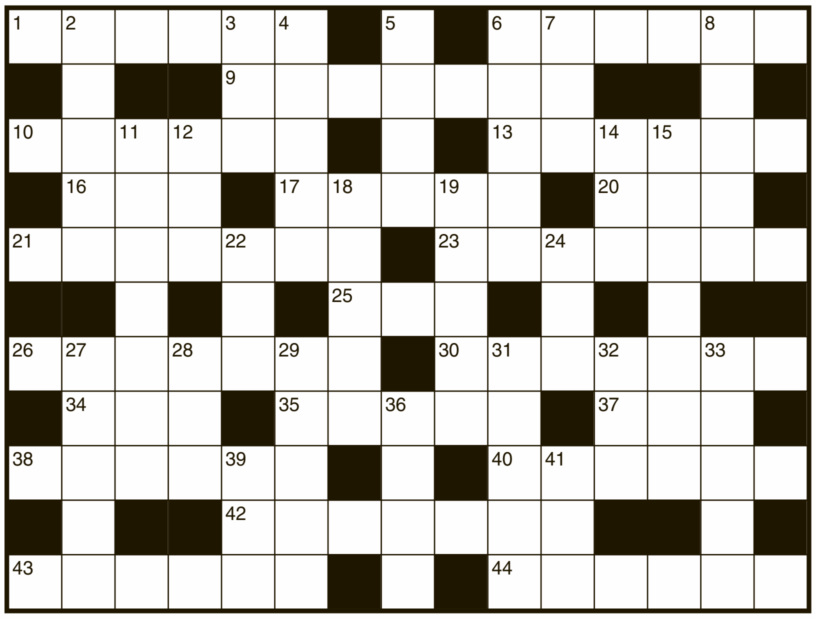

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

Y. Bok
Shakespearestraat 2
Aruba

Cesario Rafaela
Seroe Fortuna 330
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Bilderdijkstraat 16-2 tijdens kantooruren. Bonaire: Shon Ma Carolina, Kaya Nikiboko Noord 18.

Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel. Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744.

ZWEEDSE PUZZEL

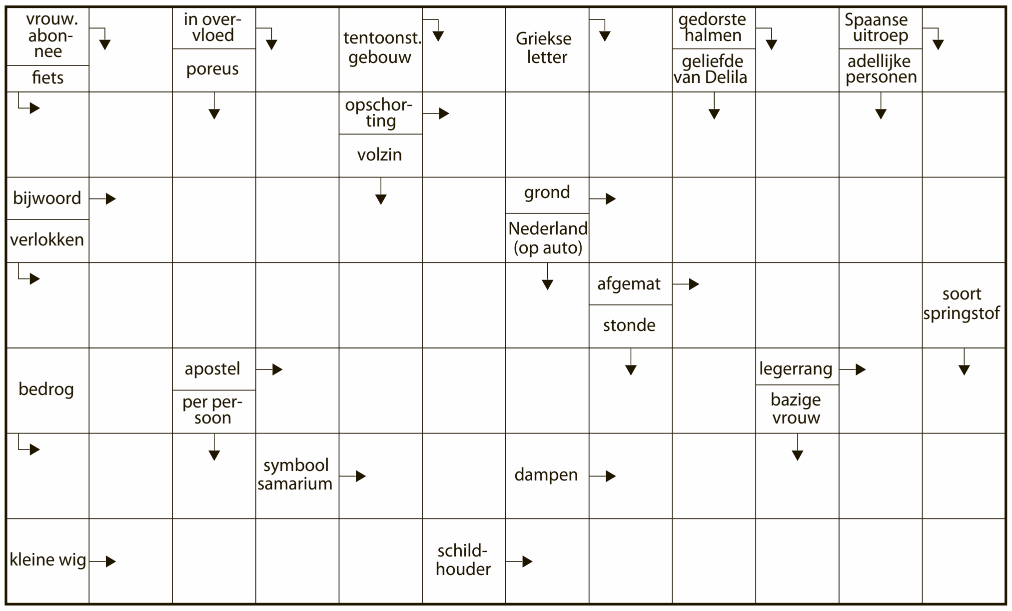

CRYPTOGRAM

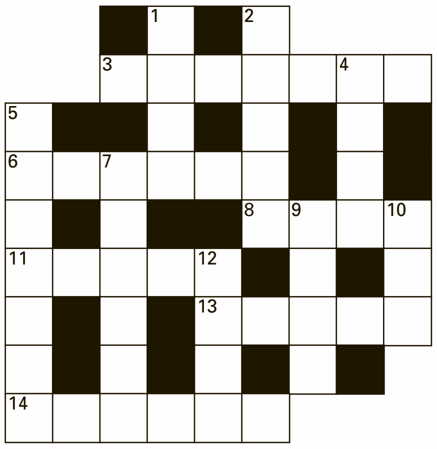

HORIZONTAAL:
3. Hij maakt een vuist tegen z'n deportatie (7); **6.** Afschieten van wilde dieren (6); **8.** Geroerd door Dik (4); **11.** Heerser die bij nacht regeert (5); **13.** In plaats van verdrietig zijn (5); **14.** Met een defecte auto wordt deze afstand veel langer (6).

VERTICAAL:
1. Als schilder was het juist niet zo'n sukkel! (4); **2.** Koning (5); **4.** De keizer komt voor in een gewone roman (4); **5.** Kan met één hand bespeeld worden (7); **7.** Waterenergie (6); **9.** Niet precies in deze vorm (4); **10.** Slecht voor aftrek (3); **12.** Het pijnlijke van een onvoldoende (4).

WOORDZOEKER

H	R	IJ	W	I	E	L	Z	A	A	K	V	O
C	E	P	N	G	N	N	U	T	R	A	A	Z
S	K	Z	G	E	E	P	L	G	R	M	L	E
I	E	O	E	N	Z	O	E	A	U	A	I	G
T	R	N	N	M	V	I	A	K	R	B	D	E
C	B	I	I	R	E	N	E	E	E	A	E	L
A	L	L	E	B	E	I	N	R	O	L	A	R
T	E	P	T	K	R	N	B	N	D	A	E	I
N	P	L	E	S	A	U	T	O	K	N	H	N
O	S	T	N	L	O	B	T	O	T	C	O	G
M	N	A	P	L	O	M	B	R	A	E	IJ	R
I	P	IJ	N	S	T	I	L	L	E	R	R	S
N	A	M	S	D	U	B	M	O	O	E	A	E
A	S	E	E	M	A	I	S	G	P	N	F	I
A	N	I	K	S	L	A	E	S	O	E	D	T
L	E	N	I	G	E	N	L	J	E	N	N	E

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel voor regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

ALABAMA
ALLEBEI
APLOMB
BLONDE
BOKAAL
GENIETEN
GLIMLACH
INPEKELEN
INTEKENAAR
INZET
JONAS
LENIGEN
LESAUTO
LINNEN
LUGUBER
MEIBOTER
NEGORIJ
NOMINAAL
OMBUDSMAN
OMLOPEN
ONTACTISCH
ONTBOSSEN
OPPERVOLTA
PIJNSTILLER
PLANNER
RIJWIELZAAK
RONDREIZEN
SANDAAL
SEALSKIN
SIAMEES
SPELBREKER
TREEFT
TURBINE
VALIDE
ZEGELRING

© Sanders Puzzelboeken/151107

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

LIGHT

5	1				9	7		
6	8		5				3	
			7					6
		3		2				4
					7		9	
8	6			3	4			5
1	7	2						8
		8				6	1	9
	3		8	5				7

HEAVY

			2					
3		1		9		4		
		8						
				7				6
		9						
8			5		3			
				6			1	
	4	7	8				2	
2	3			4		9		

OPLOSSINGEN VORIGE KEER

Light

2	4	7	5	9	1	3	8	6
6	1	9	3	4	8	7	2	5
8	5	3	2	6	7	4	1	9
3	6	1	4	2	9	8	5	7
7	9	8	6	1	5	2	4	3
5	2	4	7	8	3	6	9	1
4	3	2	1	5	6	9	7	8
1	8	6	9	7	4	5	3	2
9	7	5	8	3	2	1	6	4

Heavy

9	4	6	5	2	3	8	1	7
3	1	5	8	6	7	2	4	9
2	7	8	1	4	9	5	6	3
8	6	1	7	9	2	4	3	5
7	3	4	6	1	5	9	2	8
5	9	2	4	3	8	6	7	1
6	5	9	3	7	4	1	8	2
4	8	3	2	5	1	7	9	6
1	2	7	9	8	6	3	5	4

Cryptogram:
Horizontaal: 3. Boertje; 6. import; 8. spin; 11. basis; 13. trein; 14. dartel.
Verticaal: 1. Polo; 2. trots; 4. juni; 5. bigband; 7. passer; 9. piep; 10. non; 12. stee.

Woordzoeker: LOSBARSTEN

Zweedse puzzel

	G		D		U		U		T		T
C	A	P	E		R	O	L	L	A	D	E
	A	R	E	K	A		M	O	K	E	R
S	T	O	R	I	N	G		U	S	A	
	E		N	E	U	R	O	N		L	A
B	L	Z		U	S		I	G	R	E	C
	S	H	O	W		K	L	E	I	N	E

Prijspuzzel

L	E	K	K	E	R	S		E	N	T	E	R	E	N
A		N		L		P	S	T		E		A		E
T	R	A	A	G		A		N		M	A	N	E	T
E		U		E	S	T	R	A	D	E		J		E
I	N	W	O	R	P		E		R	E	G	A	A	L
	A		R		I	R	E	N	E		I		T	
O	P	I	A	A	T		E		U	I	T	V	A	L
K		N		A	S	B	L	O	N	D		R		A
S	F	E	E	R		E		X		A	M	A	N	T
E		P		D		R	O	E		H		A		IJ
L	A	T	W	E	R	K		R	I	O	T	G	U	N

Beroep onder de loep.

‘Een uitstervend vak’

René Vörgers, eigenaar van D-Sign, begon in 1993 met zijn bedrijf op de Sta. Rosaweg. Na vele omzwervingen met zijn bedrijf in buitenreclame, kwam hij weer op de Sta. Rosaweg terecht en verhuist hij binnenkort naar de Erosweg. “Het vloeroppervlak is gelijk, maar de bruikbare ruimte is anderhalf keer zo groot”, verklaart hij. Een zaak met een zigeunerverleden maar die telkens weer wordt gevonden door zijn gewaardeerde klanten.

Tekst en foto: **Marja Berk**

Wat houdt je werk in?
“Als je het sec bekijkt, is dat het communiceren van een ondernemer met zijn klanten middels buitenreclame. Dat houdt het eigenlijk in en officieel heet het signmaker. Ik adviseer mensen met betrekking tot de uitstraling van hun bedrijf. Tegenwoordig zie je heel veel bonte kleuren gecombineerd, schreeuwerig met weinig boodschap. Dat komt ook omdat mijn vak een beetje aan het uitsterven is. Ik zie mezelf dan ook als een dinosaurus. Ik kom bijvoorbeeld veel billboards tegen, waarvan de boodschap volkomen verloren gaat als je er langs rijdt. Te veel tekst, te veel kleuren en in een flits gaat het aan je voorbij, zonder dat het tot je doordringt. Ik noem dat een waste of space. Het zijn meer opgeblazen krantenadvertenties. Als je echt de boodschap wilt lezen, veroorzaak je een kettingbotsing.”

Hoe lang doe je dit werk al?
“Vanaf mijn zeventiende zit ik al in de reclamewereld en op mijn dertigste ben ik met buitenreclame begonnen. Dus dat is nu 26 jaar. Ik heb niet altijd een eigen zaak gehad, ben bijvoorbeeld projectmanager geweest in de buitenreclame bij Koninklijke Nijverdal Ten Cate.

In Nederland heb ik ook een eigen zaak gehad en deed ik alles handmatig, maar ik ben pas hier begonnen met technieken via de computer. Ik kwam eigenlijk naar Curaçao om makelaar te worden, maar het liep toch anders waardoor ik besloot hier mijn eigen vak op te pakken.”

Wat vind je het leukste aan je werk?
“Het bedenken van oplossingen, dat vind ik echt het leukste. Ik denk met de klant mee, stel veel vragen. Wat wil je bereiken, wat wil je uitstralen, wil je jezelf hoog of laag in de markt plaatsen?

Als we dan tot een oplossing komen met een mooi resultaat, krijg ik daar veel voldoening van.”

Wat vind je het minst leuke?
“Ik weiger ook klanten. Iemand wilde dezelfde borden hebben als op de Caracasbaaiweg. Ik heb hem weggestuurd met de mededeling dat ik weiger mee te werken aan de verloedering van het eiland.”

Wat was je geweest als je dit werk niet had gedaan?
“Vroeger wilde ik politieagent te paard worden. Ik reed toen ook paard en dat leek me fantastisch. Maar vraag me niet waarom ik politieagent wilde worden. Ik heb echt geen idee!”